

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, HÁLKOVA 6 Tel.:48-535 2515 Fax:48/535 2332

Katedra: PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Obor: UČITELSTVÍ PRO 1. STUPĚŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Název DP: NAKLADATEL JOSEF KRBAL – osvětová práce českého nakladatele
v pohraničí se zaměřením na dětského čtenáře

Autor: Lucie Hartmanová

Podpis: *Lucie Hartmanová*

Adresa: Masarykova 1142, 517 41 Kostelec nad Orlicí

Vedoucí práce: Mgr. Karel Dlabola

UNIVERZITNÍ KNIHOVNA
TECHNICKÉ UNIVERZITY V LIBERCI

3146072566

Počet	stran	slov	tabulek	grafů	obrázků	příloh
	78	22 777	0	0	0	26

V Liberci dne: 20. 4. 2004

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel.: 48-5352515

Fax: 48-5352332

Katedra: PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (pro magisterský studijní program)

pro (diplomant): Lucie HARTMANOVÁ

adresa: Masarykova 1142, 517 41 Kostelec n. Orlicí

obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Název DP: NAKLADATEL JOSEF KRBAL – osvětová práce českého nakladatele v pohraničí se zaměřením na dětského čtenáře

Název DP v angličtině: JOSEF KRBAL - PUBLISHER – the influences of the publisher J. Krbal on young reader's public education in the czech border area

Vedoucí práce: Mgr. Karel Dlabola

Konzultant:

Termín odevzdání: 3.5.2004

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 30.6.2003

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): LUCIE HARTMANOVÁ

Datum: 20.4.2004

Podpis: Lucie Hartmanová

Cíl práce:

Připomenutí díla nakladatele a knihkupce, který ve 30. a 40. letech 20. století usiloval o rozvoj české kultury v Podkrkonoší.

Osnova práce:

1. Situace krkonošského regionu 30. let 20. století
2. Osobnost Josefa Krbala
3. Obsah a zaměření nakladatelství
4. Vliv nakladatelství na českého dětského čtenáře v regionu

Doporučená literatura:

Materiály nakladatelství J. Krbala uložené v depositáři Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech

Materiály Krkonošského muzea ve Vrchlabí

Regionální časopis Krkonoše

PROHLÁŠENÍ O PŮVODNOSTI PRÁCE

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

V Liberci dne: 20. 4. 2004

Lucie Hartmanová

Lucie Hartmanová

PROHLÁŠENÍ K VYUŽÍVÁNÍ VÝSLEDKŮ DP:

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 o právu autorském zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé diplomové práce a prohlašuji, že souhlasím s případným užitím mé diplomové práce (prodej, zapůjčení, kopírování, apod.).

Jsem si vědoma toho, že: užít své diplomové práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených univerzitou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše). Diplomová práce je majetkem školy, s diplomovou prací nelze bez svolení školy disponovat.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu diplomovou práci vyžádat v Univerzitní knihovně Technické univerzity v Liberci, kde bude uložena.

Autor:

Lucie HARTMANOVÁ

Podpis:

Lucie Hartmanová

Adresa:

Masarykova 1142
517 41, Kostelec nad Orlicí

Datum:

20. 4. 2004

Dovoluji si tímto poděkovat Mgr. Karlu Dlabolovi za odbornou pomoc a vedení mé diplomové práce.

Jsem rovněž hluboce zavázána všem těm, kteří mi svými zkušenostmi a radami pomohli shromáždit potřebné materiály k této závěrečné práci.

Lucie Hartmanová

DP: 20. 4. 2004

Ved. DP: Mgr.Karel Dlabola

Název DP: NAKLADATEL JOSEF KRBAL – osvětová práce českého nakladatele v pohraničí se zaměřením na dětského čtenáře

Diplomová práce mapuje život a nakladatelskou činnost Josefa Krbala a zaměřuje se na spisovatele, kteří v Krbalově nakladatelství vydávali své knihy, a na jejich díla věnovaná dětskému čtenáři.

Tato práce je složena ze dvou částí. V první části se seznamujeme s osobností Josefa Krbala, s jeho divadelními a později nakladatelskými aktivitami. Je pojata jako připomenutí osvětového nakladatele v pohraničí první poloviny 20. století. Druhá část je věnována krátkému představení spisovatelů, jež v Krbalově nakladatelství vydávali knihy pro děti, a rozborům těchto děl.

SUMMARY

JOSEF KRBAL – PUBLISHER – the influences of the publisher J. Krbal on young reader`s public education in the czech border area

The diploma thesis describes the life of Josef Krbal and his publishing activities. Then the focus is aimed on writers who published their books in Krbal`s publisher and on their books dedicated to children.

This diploma thesis is divided into two parts. The first one is an effort to analyse the personality of Josef Krbala, and to inform about his drama and theater activities- later on with his publishing activities. As a memory of an edifying publisher living in the borderland in the first half of the 20th century this first part is conceived.

The second part is a short presentation of the authors, who published their books in Krbal`s publisher for children, and analyses of their books.

ZUSAMMENFASSUNG

JOSEF KRBAL - VERLEGER - kulturelle Arbeit des tschechischen Verlegers im Grenzgebiet mit Vermessung auf Kinderleser.

Diplomarbeit behandelt sich mit Leben und Verlagsaktivität von Josef Krbal und konzentriert sich auf die Schriftsteller, die im Krbals Verlag ihre Bücher herausgegeben haben, und ihre Arbeiten, die sich dem Kinderleser widmen.

Diese Arbeit besteht sich aus zwei Teilen. In dem ersten Teil lernen wir mit der Persönlichkeit von Josef Krbal, seinen Theater- und später Verlagsaktivitäten kennen. Sie wurde als Erinnerung des kulturellen Verlegers im Grenzgebiet der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts aufgenommen. Zweiter Teil widmet sich der kurzen Vorstellung der Schriftsteller, die im Krbals Verlag ihre Bücher für Kinder herausgegeben haben, und den Analyse dieser Werke.

1	Úvod	8
2	Regionální literatura	
2.1	Obecné pojednání o regionální literatuře	9
2.2	Regionální literatura Krkonoš a Podkrkonoší	10
3	Josef Krbal ve vzpomínkách pamětníka Miloše Gerstnera	12
4	Josef Krbal	
4.1	Josef Krbal – divadlo	14
4.2	Josef Krbal – knihkupectví a papírnictví	17
4.3	Josef Krbal – Krbalovo nakladatelství	18
4.4	Seznam vydaných knih	27
5	Autoři knih pro děti a jejich tvorba	
5.1	Osobnost Josefa Šíra	30
5.1.1	Dílo Josefa Šíra	35
5.2	Osobnost Josefa Horáka	45
5.2.1	Dílo Josefa Horáka	47
5.3	Krkonoš v literatuře pro děti	55
5.3.1	Luisa Šebestová	56
5.4	Osobnost Josefa Jahody	64
5.4.1	Dílo Josefa Jahody pro děti	65
6	Závěr	72
7	Seznam citací	74
8	Prameny a literatura	77
9	Přílohy	78
10	Seznam příloh	

Význam regionální literatury není často v kontextu celé národní literatury plně doceněn. Stačí si ale uvědomit, kolik významných osobností vzešlo z řady regionálních spisovatelů. Můžeme jmenovat Karla Klostermanna, Karla Václava Raise, Karolínu Světlou, Jindřicha Šimona Baara, Jaroslava Havlíčka, Jana Weisse a řadu dalších.

Ve své diplomové práci se budu věnovat spisovatelům, kteří svá díla věnovali dětem a vydávali je v malém regionálním nakladatelství s názvem První české knihkupectví a papírnictví ve Vrchlabí. Dnes jsou jména těchto autorů i samotného nakladatelství většinou pozapomenuta, nebo jsou známa pouze těm, kteří se o regionální literaturu zajímají hlouběji, ale přesto zcela jistě zaujmají čestné místo v dějinách české literatury pro děti.

Při výběru tématu mě vedlo především přesvědčení, že každý člověk by se měl snažit poznat a pochopit kraj, v němž žije. Začala jsem tedy oblastí sobě nejbližší – literaturou pro děti z výše uvedeného nakladatelství.

Způsob života v Krkonoších mě vždy fascinoval a poutavé a napínavé příběhy z úst starých lidí, kteří byli pamětníky dob pašeráků a prvních „skijáků“, mě nutilo k poslouchání. Později se k tomu přidala i četba různých knih autorů, kteří svou tvorbu cílili do Krkonoš a já jsem v nich brzy poznávala lidi ryzích a laskavých srdcí. Jejich osobnost ovlivnily těžké životní podmínky, ale také jejich osobní vztah k vlastenectví.

Bliže jsem se ale s těmito autory a historií Krkonoš seznámila až na této fakultě prostřednictvím diplomové práce, kdy jsem při získávání informací strávila spoustu času v archívu ve Starých Hradech, Semilech a Vrchlabí. Tito lidé vyrostli v mých očích v autory, kteří dokázali strhnout okolí svou neměrnou aktivitou, silou pravdy a vlastního příkladu.

2 REGIONÁLNÍ LITERATURA

2.1 OBECNÉ POJEDNÁNÍ O REGIONÁLNÍ LITERATUŘE

V první řadě si musíme si uvědomit, že základy národní uvědomělosti a vlastenectví bychom v minulosti našli především na venkově. Praha sice zaujímala význačné místo v dějinách národa i literatury, často z ní vycházely i podněty k velkým činům, ale na druhé straně v nejtěžší době „temna“ bychom to právě češství našli právě na venkově. Odtud také přicházely do Prahy největší osobnosti českého kulturního života. Vymeze si tedy nejdříve pojmy související s tématem – region, regionální literatura a regionální autor.

Vymezení hranic regionu není vždy snadnou záležitostí. Pod pojmem region můžeme chápat oblast provázanou kulturními, hospodářskými a ekonomickými vztahy. Region by ale také měl být jedinečný i z hlediska jazykových zvláštností, historického vývoje a přírodních podmínek. Nestačí nám proto orientovat se jen podle hranic zaznamenaných na mapě. Z hlediska kulturního života jde o složitější otázku a vyžaduje větší zamyšlení. Musíme si uvědomit, zda daná oblast opravdu tvoří celek se specifickým kulturním životem. A navíc neznamená, že vymezený celek, bude stejně svéráznou oblastí i v budoucnu.

Otázka regionální literatury a regionálních autorů je ještě složitější. Která literární díla tvoří literaturu dané oblasti? Na tuto otázku však není jednoznačná odpověď. Většinou se do regionální literatury zařazují díla autorů narozených v daném kraji nebo díla těch, kteří na území regionu strávili část svého života nebo o regionu psali.

Josef Hrabák ve své studii *„O některých problémech lidové slovesnosti“* klade otázku, zda je možné do regionální literatury zařadit autory, kteří se v daném kraji sice narodili, ale jejichž díla s životem kraje vůbec nesouvisejí, nebo naopak ty, kdo z daného kraje nepocházejí, ale ve své práci se krajovou problematikou zabývají. Podle něj by měla regionální práce region nejen zachycovat, ale také z něj vycházet, být jeho součástí. Z jeho názoru v podstatě vychází i definice ve slovníku literární teorie definující regionální literaturu takto:

„V běžném pojetí všechna literární díla, v nichž se výrazným způsobem odráží autorův vztah k určitému kraji, k jeho zvláštnostem společenským, kulturním i jazykovým, k jeho etnické i přírodní osobitosti; v užším slova smyslu literatura, která slouží specifickým kulturním potřebám určité krajinné oblasti a spoluvytváří kulturní život.“ [1]

Podle hodnoty literárního díla můžeme autory rozdělit zhruba do dvou skupin. Autoři z první skupiny sice z regionu vycházejí a píší o něm, ale zůstávají pouze místními autory. Druhou skupinu potom tvoří ti autoři, kteří vytvářejí hodnoty celonárodního významu.

Regionální literatura nám umožňuje seznámit se se svérázem, půvabem a významem mnoha končin, měst i malých vesniček ale i celých krajů. Materiály, které se alespoň z části dotýkají daného regionu, jsou pečlivě uloženy v knihovnách, muzeích a archivech. Poskytují podklady případným zájemcům o studium regionální problematiky ve všech oborech lidské činnosti a stávají se mnohdy cennými historickými dokumenty doby. Prostřednictvím regionální literatury poznáváme vlast, její zvláštnosti a hodnoty. Je proto důležité, aby každá oblast měla kulturní středisko a aby život regionu vyrůstal z jeho vlastních podmínek. Krajská nakladatelství jsou často startem pro mnoho talentů.

V literatuře 19. století najdeme mnoho představitelů české realistické literatury, kteří čerpali podněty, motivy, jazykové a slohové prostředky pro svá díla z kraje, kde vyrostli nebo kde se cítili být doma (Světla, Stašek, Rais, Klostermann, Baar a další)

Můžeme říci, že regionální a celonárodní literatura tvoří podmíněné celky. Autoři čerpají z určitého regionu a jejich díla i celkový rozvoj regionální literatury vytvářejí celonárodní hodnoty, přispívají k řešení celonárodních problémů, obohacují literaturu o krajské zvláštnosti, a tím přispívají k celkovému rozvoji národní literatury.

Pro navození situace bych se stručně zmínila právě o historii Podkrkonoší jako důkaz výše uvedených tvrzení.

2.2 REGIONÁLNÍ LITERATURA KRKONOŠ A PODRKONOŠÍ

Tuto oblast Podkrkonoší můžeme vymezit zhruba těmito městy: Harrachov – Vysoké nad Jizerou – Jilemnice – Vrchlabí – Svoboda nad Úpou – Žacléř.

Krkonošský kraj byl osídlen jako jeden z posledních. Do 13. století byly Krkonoše téměř nedotčenou pustinou. Jejich skutečné osídlování začalo za Přemyslovců ve 12. – 13. století. První osadníci přicházeli většinou z Německa. Češi se nejdříve usadili v kraji pod Žalým (ve 13. století), kde byl ve Štěpanicích postaven hrad. Velký příliv německých obyvatel do Krkonoš začíná v 16. a v 17. století. Postupně se vlivem rostoucí germanizace Krkonoš zhoršuje postavení českých obyvatel. Hlavním zdrojem obživy byla od druhé poloviny 19. století tkalcovina, která však mnoho peněz

nepřinášela. Právem se Krkonoše a Podkrkonoší nazývají krajem chudých tkalců, dřevařů, korálkářů a drobných sedláků.

Germanizace vyvrcholila v polovině 19. století a hlavní oporou německého obyvatelstva se stala města Trutnov, Hostinné a Vrchlabí.

Krkonošský kraj si přesto zachoval svůj osobitý ráz (lidová architektura, nábytek, betlémy, ...). Ohraničenost Podkrkonoší dala vznik i zvláštní mluvě tamních lidí – krkonošskému nářečí. V 19. století se český kulturní život soustřeďuje prakticky jen na Jilemnicko a jihozápadní oblast Krkonoš.

Do zvlášť těžké situace se v pohraničí dostala česká škola. Němci přetahovali děti do svých škol a někteří čeští rodiče ani nebyli proti tomu, aby se jejich děti učily v německých školách. Mnoho českých učitelů s trpkostí, lítostí a hněvem sledovalo hrozící úplné poněmčení Krkonoš. Z učitelů, kteří se velkou měrou zasloužili o posílení pozice české školy, můžeme jmenovat např. Václava Kasala, řídícího učitele v Dolních Štěpanicích, a především Josefa Šíra a Jana Buchara.

Zvláštní pozici ve vývoji regionální kultury zaujímají díla lidových písmáků. Jestliže budeme „písmáctví“ považovat za typický a specifický český kulturní jev, pak můžeme říct, že právě v Podkrkonoší zapustilo kořeny nejhlouběji. V horských chaloupkách vyrostlo mnoho lidových filozofů a „muderlantů“. Písmáctví se v Podkrkonoší neomezovalo pouze na literární činnost. Písmákem byl většinou člověk, který dovedl lidi o svých vědomostech a názorech přesvědčit. Tím, že se zajímal o poznání svého kraje, národa, obce, hloubal nad otázkami národními, sociálními a náboženskými, zaujímal vůdčí místo mezi spoluobčany, kteří ho pokládali za svého mluvčího a rádce. Díky spisovatelům, historikům, folkloristům jsou dnes blíže známy osobnosti a díla některých krkonošských písmáků. Klasickým příkladem je pasecký podučitel Věnceslav Metelka, jehož osobnost inspirovala K. V. Ráise k napsání románu *Zapadlí vlastenci*.

Ve 20. století roste zájem o regionální literaturu. Mnoho podkrkonošských spisovatelů, kteří svou tvorbu nebo alespoň část z ní věnovali Krkonošim, se stalo celonárodně uznávanými autory. Vzpomeňme např. povídku Ivana Olbrachta *Spiritisté*, celou tvorbu Marie Kubátové nebo knížku Jana Buchara *Co se kdy u nás šustlo*, psanou krkonošským nářečím, román Jaroslava Havlíčka *Petrolejové lampy* situovaný do rodné Jilemnice. Nemůžeme zapomenout ani na dalšího jilemnického rodáka, Jana Weisse.

Literaturu 20. století oblasti Krkonoš a Podkrkonoší výrazně ovlivnil i Josef Krbal. Ve svém nakladatelství vydával pouze knihy, které se tématem týkaly tohoto

regionu a tito autoři z tohoto regionu pocházeli, nebo k němu měli vztah. Dbal o to, aby vydávané knihy měly jistou uměleckou hodnotu a aby byly určeny pro lidového čtenáře. Tak se na jeho prodejních pultech objevovaly knihy o životě horalů, o přírodě a především o lásce k rodné vlasti.

3 JOSEF KRBAL VE VZPOMÍNKÁCH PAMĚTNÍKA MILOŠE GERSTNERA

Při studiu archivních dokumentů z Krbalova fondu se často můžeme setkat s články převážně z časopisu Krkonoše.. Jsou podepsány jménem Miloše Gerstnera. Pana Gerstnera (narozen 22.2.1915) jsem požádala o krátký rozhovor, abych svou práci obohatila o několik vzpomínek člověka, jenž je jedním z mála z těch, kdo o něm může pohovořit z vlastních zkušeností.

Vzpomenete si na první setkání s Josefem Krbalem?

Poprvé jsem se s Josefem Krbalem setkal, když jsem byl ještě malý kluk, bylo mně asi 11 let. Vzpomínám si, že to byl vyšší, malinko shrbený pán. Měl takové žluté rousnaté vousy pod nosem. Prsty, ty měl také žluté, protože kouřil jednu cigaretu za druhou. Já sám se divím, že se dožil až 66 let.

Vzpomínám si, že to bylo na jeho divadelním představení v Kunčicích, které se jmenovalo, myslím, Na Valdštejnské šachtě. Byl to pro mě velký zážitek, po představení jsme tam ještě zůstali a on s námi celé představení ještě rozebíral. To bylo něco úplně nového. Dřív skončilo divadlo, uklidil se sál a začala tancovačka. Teď byla beseda a my kluci jsme poslouchali, ani jsme nedutali. Často mluvil jen k nám a vždy nám připomínal, že až budeme starší, že musíme hrát divadlo. Nikdy si ale neodpustil připomenout, že při každém divadle, v každé roli, se musí nejdříve vidět člověk, který tu roli hraje a co ta role znamená. Musí se zvolit charakter postavy a herec se do ní musí vžít. Tohle opakoval nesčetněkrát.

Jak vzpomínáte na začátky Krbalova podnikání?

Nejdříve měl jen papírnictví. Byl to takový malý domek, jako mají nádražáci, ale tenkrát tam bylo Krbalovo papírnictví. Dříve tady (pozn.– ve Vrchlabí) byla jen německá papírnictví, ale tohle bylo snad první české. Prodávala tam jeho žena, paní Krbalová. Byla to moc příjemná paní. Ještě teď ji vidím, jak tam seděla u malých kamínek, na rukou rukavice a těma zmrzlýma rukama nás obsluhovala. Ona už nás pak i

znala a už dopředu věděla, co si jdeme koupit. Pokaždé jsme si tam totiž šli koupit takové pěkné barvičky. Nikde jinde nebyly a všichni nám je záviděli.

Později pak začal knížky i vydávat. To jsem viděl na jeho krámku takovou malou skříňku, kde své knihy prezentoval. Nám klukům se to ohromně líbilo a lákalo nás to, abychom si nějakou knihu koupili. Jenže jsem neměli tolik peněz. Ony knihy byly vůbec dost drahé, tak si je lidé více půjčovali, než kupovali. Můj děda, ten měl snad všechny Krbalovy knihy, ale jeden si koupil knihu, pak ji půjčil sousedům, ti ji půjčili dál, až se knížka nakonec ztratila.

Tenkrát si ale lidé jeho knihy hodně kupovali a kdo ví, snad i dnes se ještě najdou v některé rodinné knihovničce.

Jak na Vás zapůsobilo znárodnění Krbalova nakladatelství?

Nikdo tomu mnoho nerozuměl. Všichni ale byli proti tomu. Zajímavé bylo, že dokonce i komunisté. Místní organizace dokonce podala proti znárodnění Krbalova nakladatelství protest, ale všechno bylo marné. To rozhodl někdo v Praze a nikdo s tím už nemohl nic udělat. Nikoho cítění zdejších lidí nezajímalo. Na nějakém Krbalovi jim asi moc nezáleželo.

Kterou knihu byste nejraději připomněl? Která kniha z Krbalova nakladatelství Vám je nejmilejší?

Tak to jsou jednoznačně Horákovy koledy a potom snad taky tu dětskou knížku Šebestové. Ale jednoznačně u mě vedou koledy. Když je držím v ruce, vzpomenu si na Vánoce, které jsem trávil doma s rodiči a jak jsme zpívali právě ty koledy, které jsou v knížce Josefa Horáka. Nedávno jsem dokonce viděl i nějaké školní vánoční představení s těmito koledami. Je milé, že i dnes někdo vezme do ruky právě tuto knihu.

Josef Krbal (obr.1, 2) se narodil 23. července 1891 v chudé chaloupce dřevaře v samotě Potoky pod náhodským Dobrošovem. Již od nejútlejšího dětství spojil svou duši s romantikou lesní přírody a odposlouchané pohádky, které mu jeho maminka předříkávala, umísťoval do scenerie svého okolí. Proto lesy, ve kterých byl jeho otec chudým panským dřevařem, se hemžily v jeho fantazii vílami a skřítky, a v nádržce u potoka se schovával vodník. Malý Pepík se těchto svých stvoření bál. Když začal chodit do školy, musela ho sestra zpočátku často přenášet na zádech. V zimě, když byly cesty zaváté sněhem a nemohl se tedy vydat do školy, nosila mu sestra knihy vypůjčené ve školní knihovně. A to je pravděpodobně začátek pozdější Krbalovy životní dráhy. Pohádky, které mu vyprávěla maminka, ilustrované lesním okolím, a poutavé knížky ze školní knihovny, připravovaly u Krbala půdu pro lásku k české knize a budily v něm jeho touhu po vzdělání.

Josef Krbal navštěvoval dvoutřídní školu v Dobrošově na Náchodsku. Učitelé měli tak pilného a chytrého žáka rádi a doufali v jeho další studium. To si ale Krbal nemohl bohužel dovolit a už jako čtrnáctiletý nastoupil jako tkadlec do textilní továrny. Práce v továrně ho však neuspokojovala. Josef Krbal přímo nenáviděl mechanismus fabriční práce. To však neznamená, že by neměl rád práci fyzickou. Té si velmi cenil. Ale správně vycítil, že jestliže má práce dělníka zajímat a jestliže v ní má vyniknout, musí to být práce oduševnělá. Toto oduševnění mu má být motivací. Takové oduševnění má dělníkovi poskytnout jedině vzdělání, při kterém je nejlepší pomůckou kniha. On sám měl četbu stále velmi rád, vždyť v každé volné chvíli si rád sedl ke knize od českých spisovatelů.

„Osvětový pracovník musí být především přesvědčen o síle výchovy, jakou má kniha. Bylo o tom řečeno už tolik krásných slov, takže mohu pravdivost těchto slov jen potvrdit vlastní zkušeností. Mé školní vzdělání je nepatrné. Horskou školu dvojtřídku jsem navštěvoval z naší odlehlé horské samoty dost nepravidelně. A tak to byla jen kniha, četba, která mě vytrhla z osamocení a postavila mě na dnešní místo. Jen knize děkuji za to, že se mi otevřely širší obzory duševní a proto jsem celý svůj život věnoval službě české knize. Aby mi bylo rozuměno: knihu uznávám za jeden z mocných výchovných zdrojů. Neupírám zásluhu o výchovu lidu naší škole.“ [2]

Když se později přestěhoval s rodiči do České Čermné, stal se knihovníkem veřejné knihovny a snažil se uplatnit i v kulturním světě, když s ochotníky začal hrát divadlo.

(obr. 3, 4, 5)

Kniha byla Josefu Krbalovi věrnou přítelkyní vždy a všude. Dokazuje to i jeho vlastní zážitek, který natrvalo ovlivnil jeho život:

„Po škole jsem pracoval jako tkadlec v továrně. Za pěkného počasí jsem chodil do lesů, abych se vydýchal z továrního prachu. Průvodcem mi byla vždycky kniha. Jednou mě při čtení vyrušil takový důstojný pán. Měl silné brýle, sestřižený plnovous a zvědavý pohled. „Copak to čteš pěkného?“ Podal jsem mu knihu, byla to Bitva pobělohorská od Josefa Svátka. „To je dobře, že čteš knihy z naší historie. Všichni lidé by měli číst takové knihy. Podle minulosti by se lépe vyznali v přítomnosti“

Pak ještě dlouho se mnou promlouval, zrovna jako by mě chtěl zkoušet, a nakonec se mi představil. Já jsem Alois Jirásek. Jak jsem se později dověděl, chodíval tam k nám na návštěvu k řídícímu učiteli Václavu Černému. A tohle setkání mě zavázalo. Spisovatelem bych asi ani nemohl být, ale dobré knihy bych rozšiřovat mohl.“
[3]

Přišla první světová válka, ale ani ta nemohla udusit jeho lásku ke knize a odhodlání vzdělávat lid knihou a divadlem. Po válce vstoupil Krbal do služeb Československých drah. Nejprve pracoval jako vrchní dělník s lopatou, později se stal staničním manipulantem na trase Kunčice-Vrchlabí. Během této doby se vyšvihl na zdatného ochotníka a režiséra kulturního života Podkrkonoší, cvičil v Sokole, byl funkcionářem Národní jednoty severočeské a nedaleko vrchlabského nádraží vlastnil od 20. let 20. století malé papírnictví a prodejnu školních potřeb. O hodnotě českého divadelního představení pod jeho vedením svědčí fakt, že je navštěvovali i lidé z jiných částí Krkonoš, kteří se netajili svým uznáním. Vrchlabí se dokonce stalo na čas kulturním centrem celého Podkrkonoší

„Vážený bratře!

Podepsaná jednota vyslovuje Ti nejsrdečnější díky za laskavost a námahu, s kterou jsi pomohl nám obstarati a uskutečniti zájezd mistra Karla Hašlera k uspořádání večeru písni v sokolovně v Horní Branné.

Doufáme, že svoji přízeň nám i nadále zachováš, a zdravíme Tě se srdečným nazdar!“ [4] (obr.6)

Josef Krbal byl otcem celého ochotnického souboru. Divadelními představeními chtěl nejen bavit, ale i učit a vychovávat. Žádal porozumění pro život a přirozenou hru od herců, ale také porozumění od diváků a proto před každým představením vždy vystoupil před oponu a v krátkém projevu se zmínil o autorovi, o smyslu hry, o svém režijním záměru a někdy vyprovokoval diváky i k dialogu. Získával tím často nové ochotníky, hlavně z řad mládeže. Mohl si dovolit inscenovat představení s větším počtem herců a s komparsy. Na divadelních prknech měli diváci často možnost shlédnout i členy Krbalovy rodiny. Mezi herci se objevila jeho žena Františka (1880-1958) a později i malá dcerka Růženka.

„Tělovýchovná jednota Sokol Kunčice nad Labem-Harta sehrála v neděli 21. dubna t.r. pohostinsky v Martinicích J. Jahody „Hrudy“ – hru ze života pohorské vesnice o 3 jednáních.

Hra zaujala nejen obsahem, ale hlavně skvělým podáním všech úloh. Bylo by nevděčné jednotlivé herce chváliti, stačí, když tvrdíme, že všichni byli na svém místě a své úlohy přímo procítili. Zvláště role Roubalky, předvedená p. Krbalovou starší, byla přímo uměleckým výkonem, který byl vzorem i hercům domácím.

Režii měl p. Krbal, vydavatel Šírových spisů. Byla bezvadná a svědčí o mnohaleté divadelní zkušenosti.

Nutno opravdu doznati, že Sokol Kunčice Harta i v dramatickém oboru koná své poslání čestně a přejeme mu i do budoucna mnoho tak krásných úspěchů!“ [5]

Je jistě velká škoda, že se nezachoval archiv kunčických ochotníků. Na činnost divadelního souboru při Národní jednotě severočeské nám zbyly jen vzpomínky nejstarších pamětníků a pak také jeden velký plakát, jímž Kunčičtí zvali k návštěvě divadelního představení hry Na Valdštejnské šachtě. Premiéra se konala na oslavu narozenin T.G. Masaryka v březnu 1927, ale později se hrála i pro diváky v Kalné a ve Štěpanicích. Režisérem byl sám Josef Krbal a jeho paní Františka vystupovala v roli slepé žebračky. (obr.7)

4.2 JOSEF KRBAL – KNIHKUPECTVÍ A PAPIRNICTVÍ

Krbalovi však jen divadlo nestačilo. Předsevzal si, že je podloží i knihou. Snaha poskytnout lidem dobrou českou knihu ho přivedla k rozhodnutí rozšířit papírnictví o prodej knih a zařídit si tak ve Vrchlabí knihkupectví. Jeho předsevzetí bylo splněno:

„Správní výbor ve schůzi dne 25. května 1927 vyhověl Vaší žádosti a přijal Vás za činného člena našeho Svazu. Přijetí za člena činného stalo se výjimečně v uvážení všech okolností jak Vašich osobních, tak místních, poněvadž jako nevyučený knihkupec měl jste býti přijat vlastně dříve za čekatele na dobu tři let.

Vítáme Vás jako nového člena české obce knihkupecké a doufáme, že jako knihkupec ve zněmčeném městě budete státi na svém místě jako kulturní pracovník a šířitel osvěty, jako vždy knihkupec v našem národu byl.“ [6]

V květnu 1927 byl tedy přijat do Svazu knihkupeců a 15. 12. 1927 zahájil v nádražním stánku vlastní prodej knih a školních potřeb. (obr.8) Tento malý krámk se pyšnil názvem První české knihkupectví a papírnictví ve Vrchlabí a na svých reklamách se uváděl mottem Václava Beneše Třebízského:

„...Kdyby naše úspěchy zevnější byly nevím jaké, kdyby kolem nás spiklo se nepřátel jako rozzuřených vln kolem osamostatnělé lodice v širém moři, pokud v rukou našich kniha dobrá, česká kniha, potud veslo naše pevnější.“ (obr.9)

Krbal se však nechtěl omezit jen na prodávání jakýchkoli knih a pouhé zprostředkovávání časopisů. Čtenáři měli dostat do rukou především ta díla, která měla vztah k Podkrkonoší, která vypravují o životě samotných čtenářů. Díla, kterým oni sami rozumí, aby v nich poznali sami sebe.

Josef Krbal doma někdy hostil významné spisovatele i politiky. Často je zval i do škol a sokoloven či městských knihoven, aby s horskými lidmi debatovali o svých knihách, aby je tak lépe představili svým čtenářům. (obr.10) Lidé tak měli možnost na vlastní oči vidět spisovatele, jakými byli profesor Jílek-Oberpfalcer, Ludmila Šebestová a další, např. i tajemníka tehdejší vlády Bendu.

*„Pane nakladateli,
dojednávám dnes v Kolovratově paláci zájezd k Vám do Vrchlabí. Ministr bude ve Slezsku a pojedí se mnou jeho zástupce, osobní tajemník Benda. Vyjedeme v poledne z Prahy. Rádi bychom propagovali náš sever v rozhlase. Tajemník Benda bude mít proslov, za Tiskový odbor ministerstva informací krátce promluví já a přislíbím bohatou tiskovou propagaci.“ [7]*

4.3 JOSEF KRBAL – KRBALOVO NAKLADATELSTVÍ

Josef Krbal znal práce Josefa Šíra, který pravdivě a barvitě psal o příhodách z hor v různých časopisech a kalendářích. Tyto práce však nemohly upoutat pozornost širší veřejnosti, protože nebyly vydané souborně. Správně tušil, že kdyby byly jeho práce vydány jako soubor v knihách, staly by se senzací na knihkupeckém trhu. Ukázaly by také světu svéráz českého lidu na horách, jeho kulturu a současně by se dostaly horskému lidu do rukou pro něho psané knihy. Snažil se tedy najít nakladatelství, které by Šírovy práce vydalo. Přesto, že nebyl úspěšný, své touhy vydat souborné Šírovo dílo se nevzdal a pět let po založení Prvního českého knihkupectví a papírnictví zažádal Krbal o nakladatelskou koncesi a v roce 1928 zahájil i vydávání knih a rozšířil svůj podnik na Hraničářské knihkupectví a nakladatelství (obr.11), přestože věděl, že práce nakladatele v té době nebyla jistá.

„České menšinové knihkupectví ve Vrchlabí, Josef Krbal, začíná vydávati sebrané spisy našeho spisovatele Krkonošských hor, Josefa Šíra. Cena 1 svazku brož. Kč 20,-, vázaný v původní vazbě za 30,- Doporučujeme Vám Šírovy spisy k zakoupení. Doporučte je též do knihoven soukromých.“ [8] (obr.12)

Zvýšený zájem u knihy byl především o Vánocích. Během roku se knihy jinak moc nekupovaly. Hlavní příčinou bylo, že ti nejvěrnější kupci knih neměli peníze a ty vrstvy lidí, jimž platy vzrůstaly, se většinou spokojily s novinami a časopisy. Pro kulturní vzestup národa však noviny ani časopisy velký význam neměly.

Spisovatelem Šírem se nakladatelství velmi dobře uvedlo, ale Krbal v prvním nadšení jistě netušil, jaké starosti, bolesti i zklamání mu podnik přinese. Horlivě se pustil do práce. Na kupce vydávaných knih nečekal. Sám jim knihy nabízel a doručoval na kole nebo je dokonce v létě v zimě pěšky obcházel. Jeho žena Františka mu byla silnou oporou. Často se i ona sama vydala s balíčky knih do horských škol a do obydlí doporučených čtenářů. Tak společně získali první kupce a mnozí z nich se stali věrnými odběrateli všech vydávaných knih nakladatelství Josefa Krbala. Společně se všemi silami snažili o propagaci svých knih, o čemž se můžeme dočíst i v dopisu, adresovaném samotnému prezidentovi T. G. Masarykovi:

„Slovutný pane presidente!

V nejhlubší úctě podepsaný dovoluje si Vám, slovutný pane presidente, zaslati jako uctivý pozdrav k nastávajícím vánočním svátkům sebr. Spisy Josefa Šíra.

Spisovatel Jos. Šír byl učitelem na horských školách Jilemnického školního okresu a svou vzácnou učitelskou i mimoškolní veřejnou činností pracoval pro lepší příští chudých horalů a pokrokovou a vlasteneckou výchovu svých žáků i spoluobčanů připravoval nepřímo půdu pro naši samostatnost a svobodu.

Ve svých pracích věrně vyličil život krkonošských horalů a zachytil v hodinu dvanáctou svéráz lidové mluvy, který rok po roce mizí.

V nejhlubší úctě podepsaný menšinový nakladatel uložil si za životní úkol podati českému čtenářstvu celého Šíra a byl by šťasten, kdybyste, slovutný pane presidente, blahovolně přijal sebr. Spisy Šírovy, jako důkaz jeho největší úcty k Vaším nezměrným zásluhám.

V nejhlubší úctě

Josef Krbal“ [9] (obr.13)

Později začal pořádat i výstavky knih, což se projevilo velkým ohlasem. (obr.14, 15, 16) Nejdříve pořádal malé výstavky v různých horských městech Krkonoš, později si zbudoval výstavní místnosti ve svém vlastním nakladatelství ve Vrchlabí.

„Krkonoské nakladatelství a knihkupectví Josefa Krbala ve Vrchlabí ve snaze přispěti k reprezentaci města, jehož významu pro turistiku roste, upravilo svůj závod podle velkoměstského vzoru. V místnostech knihkupectví budou pořádány občasné výstavy knih, volně přístupné zájemcům. Návštěvník se tak pohodlně seznámí s knihami soudobé literatury, ať má zájem o literaturu krásnou, dětskou nebo odbornou. První výstava bude otevřena od 1. do 6. prosince, následující – předvánoční – od 15. do 24. prosince. Vstup je volný. Každou středu lze zájemcům prohlédnouti došlé knižní novinky.“ [10]

Ani na dětské čtenáře Josef Krbal nezapomínal. Pro ně hrával už dříve některá ze svých divadelních představení v chudých horských vískách. Jako nakladatel pro ně založil knihovnu s názvem „Vřes“, v níž vyšla řada významných prací jako například *Krkonos, pán lesů* a *hor* od Ludmily Šebestové nebo i Tolstého pohádka o hloupém Honzovi v podkrkonoském nářečí s úpravou Antonína Burky.

Za 10 let práce nakladatele si získal uznání, ale ztratil své zdraví i mnoho peněz. Ani jeho podniku se totiž nevyhnula hospodářská krize třicátých let. Přes velké finanční potíže, pro které byl dokonce vyloučen ze Svazu českých knihkupců a nakladatelů, se jeho knihkupectví a nakladatelství udrželo. V roce 1938 však ztratil téměř vše z toho mála, co mu zbývalo. Po Mnichovu bylo české pohraničí obsazeno německými vojáky a připojeno k Říši. Vrchlabí se v tu chvíli stalo německým městem a panovala tu přísná cenzura. Krbal se rozhodl odejít se svou rodinou do vnitrozemí, kde jak doufal, bude moci pokračovat v započaté práci. Odjel tedy se svou dcerou Růženkou a manželkou, která byla po mrtvici ochrnutá na polovinu těla, do Lázní Bělohradu. Zde své nakladatelství rozvíjel doslova v polních podmínkách, protože vše potřebné pro chod nakladatelství musel zanechat ve Vrchlabí. Ubytování i obchod a dílna byly nouzové. Přesto se mu podařilo získat peníze a pořídit si potřebné knihařské vybavení, aby mohl vydávat vázané knihy. Podařilo se mu i získat zpátky nakladatelskou a knihkupeckou koncesi a začal ve větší míře uskutečňovat své záměry. Vydal skutečně hodnotná díla mj. *Krkonoské koledy* Josefa Horáka, studie Jaroslava Skrbka o vysockém rodáku – lékárníkovi Josefu Kramářovi, básnické sbírky Josefa Machače a Josefa Haise-Týneckého atd. Jeho přičiněním se české knihy dostávaly i za hranice protektorátu, kde pomáhaly upevňovat národní sebevědomí. Dále se také snažil podporovat turismus v Krkonosích a Podkrkonosí. To nám dokládá mapa, která byla vydána tiskem

Zeměměřického úřadu v Praze v roce 1938 za finančního nákladu Josefa Krbala. (obr. 17)

Josef Krbal se snažil různými způsoby o reklamu svých knih. Pořádal už zmíněné výstavy knih, besedy se spisovateli, sám své knihy rozvážel a na radu svého přítele Františka Sekaniny nechal psát recenze i do tehdy největšího listu v Americe, chicagské „Svornosti“. Tak se jeho nakladatelství a knihy mohly připomenout českým čtenářům za mořem.

*„Vysoce vážený a milý pane nakladateli,
psal mi Jahoda, že Vás prosil o laskavé zaslání 2 nebo 3 jeho novinek na mou adresu, dosud jsem však od Vás nic neobdržel. Prosím Vás, buďte tak laskav – už jen ze staré známosti a pro budoucnost. A dále prosba: máte-li ještě nějaký výtisk jiný, neposlal byste mně aspoň jeden? Srdečně za něj děkuji. Zatím píšu knižní recenze a jiné kulturní věci o českém podnikání do českého největšího listu v Americe, chicagské „Svornosti“ – o všem Vašem napiši rád. Víím, že je Amerika daleko, ale nyní, kdy těsněji navazujeme s americkými Čechy, bude styk obchodní čilejší, a také i nakladatelská popularita znamená hodně i v Americe. Srdečně zdravím a děkuji upřímně.*

Váš starý spolupracovník

Prof. Fr. Sekanina“ [11]

O známosti Krbalova nakladatelství i v zahraničí se můžeme přesvědčit z několika dopisů českých knihovníků v Americe. Ti žádali Krbala o zaslání knih pro své čtenáře, kteří už jen stěží ovládali mateřský jazyk. Požadovali tedy právě proto lidovou literaturu, aby přistěhovalcům poskytli jim snadno srozumitelné české knihy.

„Milý pane nakladateli:

Rád bych navázal s nakladatelstvím pravidelné styky jako podnikem, vydávajícím hlavně hodnotnou lidovou četbu, proto prosím Vás snažně, byste mně poslal svoje seznamy, příp. prospekty, abych zjistil, které knihy na skladě máte a co chystáte.

Prosím také, byste mně poslal několik posledních čísel svého časopisu „Horské prameny“, nejraději od začátku ročníku, a posílal tento časopis stále. Předplatné urovnám při první objednávce nebo nechám poukázati Družstvem českých knihkupců.

Českoamerická obec čtenářská, pozůstávající hlavně ze starších lidí – nové přistěhovalectvo po řadu let již nepřijíždí a druhá a třetí generace již česky nečte a mateřský jazyk jenom nevalně ovládá, užívajíc jej občasně pro jednoduché hovory -

požaduje jenom literaturu lidovou. Jsou to vesměs prostí lidé, kteří při těžké práci své neměli příležitost v cizím ovzduší nějak doplnit svoje školní vzdělání, proto nejsrozumitelnější k nim promlouvá lidová kniha.

Těším se upřímně na Vaši odpověď i na Váš časopis, který dojistě mně poví o Vašem, mně vždy sympatickém podniku a chystaném vydavatelském programu, hodně, co budu čísti s velkým zájmem.

Přeji Vám z plna srdce všečen zdar ve Vašem podnikání s upřímným kolegiálním pozdravem

Otakar Charvat “ [12]

Po osvobození byl Josef Krbal mezi prvními, kteří se vrátili zpět do Vrchlabí. Převzal národní správu nad domem a knihkupectvím Adolfa Walzela, čp. 161 na hlavní ulici. Už v září 1945 zde obnovil svou činnost pod novým názvem „Krbalovo Krkonošské nakladatelství a knihkupectví“ a obnovil vydávání vlastivědného měsíčníku Horské prameny. Přesto, že ho obyvatelé Vrchlabí srdečně vítali, jeho návrat zpět nebyl nijak snadný.

„Čistý zisk ze živnosti jsem obracel a obracím především na zařízení podniku, který jsem musel po svém návratu do Vrchlabí teprve budovat. Na rozdíl od jiných podniků jsem našel objekt nezařízený, nepřevzal jsem žádné nemovitosti ani zboží. Můj návrat do pohraničí v roce 1945 znamenal oběť, na kterou doplácím dodnes. Vedle toho musím plnit staré závazky – dluhy – do kterých jsem upadl jednak těžkými začátky, ale hlavně proto, že jsem roku 1939 přišel při zabrání Sudet Němci o všechno zařízení, knihařské stroje, zboží. Tato válečná škoda mi nebyla uhrazena.

Manželka jest od téhož nuceného vystěhování z Vrchlabí trvale těžce nemocna nervovým ochrnutím. Její léčení vyžaduje nákladu, má žádost na úhradu z titulu válečných škod byla zamítnuta.

Na krytí běžných denních potřeb dnešní mé odpočivné nestačí, musím i na domácnost dosazovati částky, které při dnešních cenách příjem z podniku velice oslabují.“

[13]

Krbal znovu pokračoval v již vytvořené tradici výstavek knih po zapadlých horských vesnicích, hmotně podporoval osvětovou činnost a zasahoval všude, kde bylo jeho pomoci třeba, ač sám neměl dostatek peněz. Z tehdejších novinových článků

se dovídáme, že Josef Krbal podpořil svými financemi a knihami v roce 1948 zakládající se školní knihovnu v Ležákách. V archivním fondu Josefa Krbala můžeme také nalézt děkovný dopis učitele Janaty ze Stromkovické obecné školy, který nám Krbalovu pomoc českých školám dokládá:

„Jménem naší obce i školy vyřizuji Vám vřelá poděkování za dar, který jste nám poslal. Potěšil nás, ale hlavně naše děti. Dětská radost, kterou jste způsobil, budiž Vám malou odměnou.“ [14] (obr.18)

Dále vycházela díla Šírova, Josefa Jahody i dalších autorů. V knihnici pro nejmenší děti „Krakonoš“ vydal podruhé pohádky o duchu hor od Ludmily Šebestové. V edici „Hořce“ chtěl zveřejňovat básnické sbírky a zabýval se i myšlenkou nabídnout čtenářům sbírku monografií – obrazových publikací věnovaných tvorbě regionálních malířů a výtvarníků. Ve svém edičním plánu měl i vydání Krkonošské čítanky, která měla přispět k obohacení a poznání doposud málo probádaných Krkonoš, aby tak byla šířena znalost o jejich krásách a hospodářských poměrech. Krkonošská čítanka měla obsáhnout básníky, spisovatele a umělce, kteří vyrůstali z kořenů Krkonoš a kteří pochopili svéráz a krásu krkonošské přírody a duchovní život krkonošských horáků. Ačkoliv se pokusy o vydání podobné publikace mezi učitelstvem na Jilemnicku datovaly od roku 1910, ani nyní k vydání Krkonošské čítanky nakonec bohužel nedošlo.

Jeho cílem bylo vytvořit velké nakladatelské družstvo s bohatou činností, které mělo zahrnovat i stálou uměleckou výstavu – Krkonošskou galerii. Chtěl tak docílit toho, aby jeho životní dílo zůstalo uceleně horám. Při tom si už ale byl vědom, že jako nemocný, tělesně i duševně vyčerpaný člověk, na všechnu práci sám nestačí. Potvrzují nám to jeho vlastní slova:

„ Za nových poměrů musí být i vydavatelská práce a knihkupectví usměrněno a zjednodušeno. Sloučiti celé severovýchodní hory a podhůří v jeden regionální celek pro zcelení, zjednodušení a prohloubení osvětové práce je šťastná myšlenka. Mluví pro ni i příbuznost povahových rysů, nářečí a hlavně sociologických poměrů obyvatel Krkonoš, Podkrkonoší, Broumovska, Kladska a Orlických hor.“ [15]

Snad právě proto přišel na podzim roku 1946 s nápadem, že se dobrovolně vzdá svého podniku ve prospěch regionálního nakladatelského družstva, které by sdružovalo všech deset podkrkonošských okresů, přestože se v této době ještě o znárodnění nakladatelských podniků nemluvilo.

„Založení Krbalova nakladatelského družstva ve Vrchlabí.“

Za souhlasu ministerstva informací a na doporučení Všeobecného družstevního svazu, přistupujeme k založení Krbalova nakladatelského družstva ve Vrchlabí, které bude střediskem kulturního života našeho krkonošského kraje.

Členy družstva budou Okresní národní výbory, Místní národní výbory, krajské a okresní osvětové rady, spisovatelé a výtvarní umělci, kulturní pracovníci, knihkupci a kulturní organizace. Tj. zárukou, že činnost družstva bude směřovati jediné k rozkvětu kulturních hodnot a pokladů našeho kraje a všichni kulturní činovníci budou konečně míti možnost uplatnit plody své práce a přinášeti iniciativu ve vlastním regionálním podniku, který jest budován pro jejich spolupráci.

Není krásnější cesty k rozkvětu národa než ta, kterou sledují kulturní pracovníci a kterou se bude ubírat i tvořící se družstvo.

Podkrkonoší dáváme založením družstva pevný základ a širokou možnost k netušenému rozmachu veškeré kulturní činnosti.

Členské podíly budou činiti pravděpodobně – Kč 1 000,-

Věříme, že se rádi zúčastníte tohoto krásného a radostného podnikání a že svou prací přispějete ke zdaru společného díla s tak ušlechtilým cílem.

Přihlášky posílejte do 15. prosince 1947 na adresu předsedy.

Předseda

*Okresního národního výboru:
výboru:*

Josef Čermák v.r.

Předseda

Přípravného

Josef Krbal

Vrchlabí 161“

[16] (obr.19)

Následovala schůze zástupců okresních a místních národních výborů a kulturních a osvětových pracovníků krkonošského kraje. Jednání se účastnil také V. Benda, osobní tajemník ministra informací Václava Kopeckého, zástupce spisovatelské obce S. Thelenová, a dokonce i představitel regionálních výtvarníků akademický malíř Karel Štika. Všichni zúčastnění Krbalův návrh s nadšením přivítali, tajemník Benda přislíbil družstvu veškerou morální podporu, vznikl i přípravný výbor. Krbalovi se však tyto velké plány nepodařilo uskutečnit, protože nakladatelské družstvo

nebylo Svazem družstev potvrzeno. Dnes už ale bohužel nezjistíme, z jakých důvodů byl vznik družstva zamítnut, protože se nedochovaly žádné dokumentace dokládající tuto skutečnost. O nepotvrzení vzniku družstva můžeme nalézt pouze pár informací mezi Krbalovou korespondencí.

„Podle sdělení ze Svazu družstev nebude naše družstvo, ustavené 18.IV.1948, potvrzeno. Tím nám na ten čas uniká možnost práce, na kterou jsme se těšili a ku které jste se s takovým porozuměním přihlásili.

To neznamená, že bychom měli upustiti od své snahy, přičiňovati se ze všech sil o kulturní a hospodářské zvelebení naší horské oblasti. Nechtěli jsme přece prováděti jakýsi užší patriotismus zvýšeným zájmem o náš kraj, na naši snahu se mělo pohlížet jako na účelnou dělbu práce, protože kraji rozumí dobře jen ten, kdo v něm žije.

Nevzdáváme se naděje, že nám bude poskytnuta jiným způsobem možnost uplatňovati své poctivě myšlené úsilí.“ [17]

Vývoj dějin se přiblížil k roku 1948, kdy po „Vítězném únoru“ nastoupilo dlouhé období nezákonnosti, které postihlo všechny oblasti hospodářského, společenského kulturního života. Bezpráví bohužel zasáhlo i do života Josefa Krbala. Na podzim roku 1949 navštívili jeho nakladatelství zástupci ministerstva informací a knihkupeckých podniků „Svoboda“ a „Kniha lidu“, kteří zjistili, že Josef Krbal expedoval knihy i po zákazu vydaném ministerstvem v dubnu. Za Josefa Krbala se sice postavily všechny kompetentní úřady Vrchlabí, ocenily jeho nakladatelskou činnost a vyzvedly jeho morální bezúhonnost, ale i přesto ministerstvo uvalilo na majetkovou podstatu Krbalova nakladatelství národní správu. To znamenalo konfiskaci značné části jeho vlastnictví a ztrátu existenčních prostředků. O konci Krbalova nakladatelství se můžeme dočíst v dopisu ministerstva informací:

„Podle výměru ministerstva informací a osvěty v Praze ze dne 30. října 1949, čj 55.481/49/III/1 byla zavedena národní správa na fu Josef Krbal, knihkupectví a nakladatelství, Vrchlabí, tř. Dra Beneše 161. Současně tímto výměrem byla ustanovena národním správcem fy J. Krbal, fa Svoboda, tiskařské, nakladatelské a knihkupecké podniky v Praze II, Na Florenci 13. Na základě toho fa Svoboda počala dne 9. 11. 1949 ve 13 hod. odpoledne s přejímáním majetkové podstaty fy J. Krbal.“ [18]

Josef Krbal se pak stal vedoucím prodejny n. p. Kniha ve Vrchlabí, a mohl tak sice až do své smrti zůstat u své milované práce, ale jeho nakladatelské sny už zůstaly nenaplněné. Josef Krbal zemřel 17. května 1957 ve věku 66 let . (obr.20)

V polovici května zemřel ve Vrchlabí v 66 letech Josef Krbal, železničář a jeden z prvních regionálních nakladatelů v Čechách. Jako samouk, původně dělník a textilák z Náchodska, kde se v roce 1891 v samotě pod Dobrošovem narodil, nepatřil do té gardy dravých nakladatelských podnikatelů, známých z dob první republiky. Josefa Krbala možno spíše zařadit do velké rodiny probuzenských nadšenců a přátel české knihy rázu Krameriova či Pospíšilova. Byla to nesmírná láska k psanému slovu, ke knihám, k divadlu a především k prostému pracujícímu člověku, která ho vedla k vydavatelské činnosti, konané za přetěžkých a dnes téměř neuvěřitelných podmínek materiálních. S kusem chleba v kapse, s rancem na zádech, na kole či pěšky, ode vsi ke vsi, v zimě i v létě, rozšiřoval dobrou knihu po horách na Vrchlabsku a Jilemnicku, především mezi tkalci a drobnými baráčníky, po obecních knihovnách, školách i horských boudách.

Dnes po tragickém zásahu Tbc, možno jednou větou charakterizovat význam života a díla Josefa Krbala: Zasloužil se o českou knihu v pohraničí. [19]

Josef Krbal zemřel, ale stopy po jeho nakladatelské činnosti můžeme najít i dnes. I dnes se v malých horských knihovničkách můžeme setkat s knihami, které pocházejí z 20 let existence jeho nakladatelství.

4.4 SEZNAM VYDANÝCH KNIH

Pro úplnost uvedme kompletní seznam knih, které za dobu existence Krbalova nakladatelství vyšly.

Krkonošské nakladatelství ve Vrchlabí v letech 1932-1939:

Josef Šír:	Povídky z Krkonoš I	1932
	Povídky z Krkonoš II	1932
	Tkalci	1933
	V horské škole	1934
Josef Jahoda:	Husitské pohádky	1934
	Naše Anka	1935
Josef Šír:	Msta	1935
	Krkonošské humoresky	1936
	V mlhách	1936
Gabriela Preissová:	Dvojice břízek	1936
J. F. Čečetka:	Vichřice hněvu	1936
L. Šebestová:	Krkonoš, pán lesů a hor	1937
	1.vydání	
Časopis:	Horské prameny roč. 1	1937-38
Josef Šír:	Pašerák	1938
Josef Jahoda:	Strejcové a tetky	1938
	Zakletá hospoda	1939
J. Háze-Písecký:	Po trnitých cestách	1939

Krkonošské nakladatelství v letech 1939-1945 (Lázně Bělohrad):

Jaroslav Skrbek:	MRPH J. Kramář	1939
Josef Šír:	Na pobytí	1940
Josef Bartoš:	Pokoj, štěstí, zdraví	1940
Josef Horák:	Krkonošské koledy	1940
Josef Hais-Týnecký:	Mlázovické písničky	1940
Bohuslav Pernica:	Zlomená pěst	1940
Josef Jahoda:	Železní lvi	1940
	Láska nad lásku	1940
	Ženské masky	1941
Viktor Hánek:	Běh světa	1941
Josef Machač:	Jilemnické melodie	1941
Jaroslav Moucha:	Koleje	1941
Josef Laube:	Rodnému kraji	1941
Josef Háizr-Písecký:	Po světlých stezkách	1941
Josef Jahoda:	Jen jedno	1942
Marie Markvartová:	Jeřabiny 1. vydání	1942
	Jeřabiny 2. vydání	1943
Josef Jahoda:	U tří milenek	1944
F. J. Rubeš:	Humoresky	1944
Josef Bartoš:	Z rodného kraje	1945

Krkonošské nakladatelství ve Vrchlabí v letech 1945-1949:

Josef Šír:	Hory za války	1945
Josef Jahoda:	Tři mušketýři	1945
	Havlíčkův máj	1945
Časopis:	Horské prameny 2.ročník	1945
Josef Horák:	Vánoční povídání	1945
	o koledách	
Josef Jahoda:	Skřivánčí píseň	1946
	Šest let	1946
Karel Mužík:	Člověk není sám	1946
Fr. Jílek-Oberpfalcer:	Jak žili naši otcové	1946
M. Semík-J. Ambrož:	Krkonoše, zimní mapa	1946
V. K. Krofta:	Pátý akt	1946
	Oklamaný bůh	1946
	Blouznění v ráji	1946
Emil Flégl:	Průvodce Vrchlabím	1946
Časopis:	Horské prameny 3. ročník	1947-48
L. Šebestová:	Krakonoš, pán lesů a hor	1947
	2.vydání	
Josef Šír:	V horské škole (ilustrována	1947
	K. Dlabolou)	
Josef Jahoda:	Vlastenecká idyla	1947
L. Šebestová:	Krakonoš, pán lesů a hor	1948
	3.vydání	
Časopis:	Horské prameny 4. ročník	1948-49

Josef Krbal ve svém nakladatelství vydal téměř na 60 děl řady autorů se vztahem ke krkonošskému kraji.

Ve své práci bych se ale dále chtěla zabývat především těmi autory, kteří své knihy věnovali dětem. Takovými autoři jsou Josef Šír, kritický realista Podkrkonoší, Josef Jahoda, Josef Horák a Ludmila Šebestová.

5.1 OSOBNOST JOSEFA ŠÍRA

„Vyzvedni ze zapomnění člověka,
který se rozdal lidem.
Připomeneš tak současníkům,
aby se zamýšleli sami nad sebou.“

(Jaroslav Jung)

Snad právě tak, by se dala uvést osobnost Josefa Šíra (obr.21) – učitele, laskavého dědečka, spisovatele, řečníka, lékaře včelaře, hudebníka a malíře, narozeného 7. ledna 1859 v Horní Branné, malé obci na úpatí Krkonoš.

Otec Josefa Šíra – Štěpán Šír – byl domácí tkadlec a v letech 1871-1886 působil jako starosta v Horní Branné. Josef Šír neměl lehké dětství, z tkalcoviny otec mnoho peněz nezískal a navíc musel živit ještě další dvě děti – Štěpána a Annu. Přesto on sám na své dětství často a rád vzpomínal. Vážil si toho, že jeho rodiče dokázali našetřit peníze, aby alespoň jednomu ze svých dětí dopřáli vzdělání. Dostal se tak na nižší reálnou školu a později na učitelský ústav v Jičíně. Zde se také později setkal s K. V. Raisem – spolužákem a později dlouholetým přítelem. Právě Rais byl tím, kdo mu nejednou pomohl s vydáním povídek v době, kdy bylo velice těžké sehnat nakladatele a zaslaná díla tak často putovala do koše nebo za ně autoři dostávali směšné částky.

V roce 1878 dostává Šír vysvědčení dospělosti a nastupuje na své první učitelské místo v Roztokách u Jilemnice. Na Šírovy učitelské začátky vzpomíná jeho kolega z roztocké školy Bohdan Mečír:

„Koncem února 1881, tedy více než před půl stoletím, přistěhoval jsem se z Bělohradu do Roztok jako definitivní učitel do pěkného pokojíku ve škole. V tom bydlil Šír s kolegou Mařatkou, později známým mapařem. Mařatka se odstěhoval k Vysokému a já na jeho místo nastoupil. V krátké době jsem se s Šírem sblížili a stali se skoro bratrskými kamarády. Já byl svou povahou spíš měkký, poddajnější, on jako rozený Krkonošák tvrdší, ráznější, houževnatější. Měl dobrý vzor ve svém otci Štěpánu Šírovi.“ [20]

Bylo pravidlem, že učitel malé vesnické školy nejen učil, ale býval i jako jeden z mála lidí se vzděláním rádcem a pomocníkem v nejrůznějších situacích. Ani Šírova a Mečířova aktivita se neomezila jen na práci ve škole. Na školní chodbě objevili skříň s knihovnou čtenářského spolku. Podle seznamu zjistili, že mnoho knih chybí a že nejsou žádné záznamy o tom, kde knihy jsou. Svolali proto schůzi bývalých členů a dali si za úkol obnovit činnost čtenářského spolku. Velkého příznivce našli v mladém továrníkovi a spisovateli O. Klazarovi – ten byl zvolen předsedou, Josef Šír jednatelem a Bohdan Mečíř knihovníkem.

Knihovna se rozrůstala o nové tituly a nejeden čtenář se přihlásil, aby dříve vypůjčenou knihu vrátil. Pořádali čtenářské večírky, přednášky, vycházky. Na oslavu znovuoobnovení čtenářského spolku uspořádali v roce 1882 výlet s hudbou do blízkého lesa. Na programu byla mimo jiné přednáška učitele Tyšlera (už tehdy známého řečníka z Martinic) a kvarteto, které nacvičil Šír se svými žáky.

Josef Šír byl skutečně nadaný hudebník. Hudba zaujímala jedno z předních míst jeho zálib. Velmi pěkně zpíval, hrál výborně na varhany a na housle. Hudbě učil, založil smyčcové kvarteto a psal drobné instrumentální i vokální skladby. Často chodil hrát do kostela místo starého řídícího učitele.

Josef Šír měl i výtvarné nadání a obzvláště měl zálibu v kresbě. Tento jeho zájem prohloubilo i přátelství s malířem Františkem Kavánem, s nímž prožil mládí a celý život udržoval přátelské styky. Kavánův vliv je vidět i na některých Šírových výtvarných pracích.

V Šírově pozůstalosti se uchovalo i několik přepsaných projevů, které přednesl při různých příležitostech; svědčí o jeho všestranných znalostech a zájmech, o jeho kritickém postřehu a nenávisti k útisku a bezpráví. Později byl Josef Šír v Horních Štěpanicích členem Spolku divadelních ochotníků, Sokola, Hasičského sboru, Řemeslnické besedy, Národní jednoty severočeské a tkalcovského spolku Rovnost. Lidé se na něho mohli kdykoliv obrátit a našli v něm toho nejspolehlivějšího rádce a pomocníka. Byl obecním tajemníkem i písařem – přispíval sousedům svou radou a pomocí při sestavování a vyřizování různých písemností, pomáhal jim svými radami také jako zkušený včelař a ovocnář. Stejně tak zastupoval i lékaře. Do města bylo daleko a navíc byl lékař pro jejich kapsu příliš drahý. Lidem stačilo zajít si do školy a jejich prosba o pomoc nebyla nikdy odmítnuta. Vyznal se i v zemědělských pracích, v tkalcovině, v domácnosti a hospodářství, dovedl zhotovit a opravit vše, co bylo

potřeba. K praktické činnosti vedl i své žáky. Lidé ho díky jeho čínorodosti často přezdívali všeuměl.

Jeho učitelský život nebyl dvakrát růžový, skromným výdělkem počínaje a neustálým stěhováním konče. Na své první učitelské místo nastoupil v Roztokách u Jilemnice s krátkou přestávkou ve Staré Vsi, později učil v Poniklé. V roce 1886 na Benecku, kde musel čelit náporu Němců, kteří zde zřídili „šulvereinskou“ školu pro pár německých dětí a lákali do ní i děti české. Šír se snažil přednáškami v lidech posílit národní sebevědomí a vzbudit naději. Nejdéle- 21 let- působil v Horních Štěpanicích. Nastoupil sem už jako proslulý učitel a veřejný pracovník. V Horních Štěpanicích se usadil a vychoval své děti. Od roku 1909 učil opět v Roztokách u Jilemnice. Potom, co se rozloučil s učitelováním v Roztokách, odstěhoval se do Příchovic.

O někom se říká, že se učitelem narodil, jiný se dobrým učitelem nestane za celý svůj život. K těm prvním patřil jistě i Josef Šír. V průběhu let se vypracoval na výborného učitele a děti byly hrdé na to, že je učil právě on. Kantořina nebyla Šírovi pouhým prostředkem k obživě, ale skutečným posláním. Vzdělání kladl na jedno z nejvyšších míst svého žebříčku hodnot. Spočívalo podle něho na dvou základech: na vědomostech a občanské ctnosti. Byl přísný a nesmlouvavý, děti však miloval, rozuměl jim a věnoval se jim celou svou duší. Rád je vedl na cestě poznání. Učení jim dokázal přiblížit a zpříjemnit; užíval názorných příkladů a učebních pomůcek, které sám vytvořil. Mistrně využíval toho, co děti znaly z domova. U Šíra děti chodily ke kupci, rozhazovaly kupky sena, pekly a jedly lívance. Všemi způsoby rozvíjel dětskou fantazii. Dovedl dětem vyprávět dlouhé pohádky, při nichž zůstávaly sedět bez hnutí hodnou chvíli a napjatě čekaly, jak asi vše skončí. Také po vyučování se dětem věnoval. Dělal a pouštěl s nimi papírové draky, vyrobil loutkové divadlo a psal i hrál loutkové hry. Pamětníci vzpomínají i na to, jak nejednou v zimních vánicích doprovázel děti ze vzdálených míst ze školy domů a ty nejmenší nesl i na zádech. Svou lásku k horám vštěpoval Šír i svým žákům. Často s nimi chodíval na výlety a jednou z nejoblíbenějších procházek byl výstup na horu Žalý, k níž je blízko ze všech podhorských měst a vesniček.

Svou lásku k dětem Šír přenášel i na své vnuky. Na Šíra – „dědečka“ - vzpomíná i jeho zeť Josef Panýr:

„Dědeček se těšil ovšem u dětí plné autoritě a předobře s nimi uměl, i bylo velmi nesnadno mu nějak uhnout a říci např. o jídle „to já nejím“ apod. Kdysi byly k obědu hlavičky zdravých hříbků upravené jako řízky. Chlapci – as tříletému – to, jak říkáme na horách „nejelo“. Ale jak rozluštit nemilou situaci? I povídá: „Dědečku, je to tuze moc dobrý, ale já tak tuze moc dobrý nerad.“ V dopisech se obracel přímo k dětem: „A vy, děti, se netrapte! Přečtěte si krajíc chleba, pište nohama po ledě a pak si vlezte do pohádky Peřina a Spálov!A zaveršoval:

*Až bude červenec,
uvaříme medoviny měděnec,
ach, to budou hody:
dlouhým tahem z bílého džbánu,
to se zunká, ach jelimánku!“ [21]*

Šír byl bystrým pozorovatelem, a tak mnohé postřehy se staly základem jeho pozdějších povídek. V kronice, která je nyní uložena v jilemnickém muzeu, najdeme mnoho jeho vlastnoručních kreseb horských chalup, kostela, štěpanického hradu aj.

S učitelským platem a se šesti dětmi se měl Šír co ohánět, aby početnou rodinu uživil. Staré pořekadlo, že komu je osud nepřítelem, udělá ho učitelem, v Šírově případě neplatilo tak docela. Peněz nazbyt nebylo, ale Šírovi po bohatství neprahli, jak dokazuje dopis sestře Anně z 23.7.1889:

„...Máte a měli jste obzvláště za nemoci mnoho starostí, práce a svízeli, to již tak ten svět s sebou nese. I my nemáme právě na růžích ustláno. Čtyři dítky a celá domácnost vyčerpají skrovné příjmy, že nevíme někdy ani kde nám hlava stojí. Co však na tom, nesmí sobě člověk starostí příliš připouštět, nic to neplatí. A po čem člověk touží a prahne a dychtí (obyčejně to bývá bohatství) kdož ví, zdaž by nepřineslo nám záhubu. A když ne nám, možná, že našim dětem. Byli lidé chudí a dětem jejich se dobře vedlo a byli bohatci a potomci jejich byli velmi nešťastní. Já vždycky říkám: štěstí člověka záleží v tom, čeho si žádá. A kdo žádostivost má, nebude ukojena, kdyby sebe více získal, a kdo ji nemá, spokojen je i při mále.“ [22]

Svou učitelskou pout' zakončil Šír tam, kde začala – v Roztokách u Jilemnice. Strávil zde poslední léta činné učitelské služby až do roku 1919.

Jako dobrý řečník byl Šír často mluvčím učitelů na spolkových schůzích i na okresních poradách. O všech problémech dokázal hovořit přímo, nikoho se nezalekl a pro svoje protirakouské postoje mívával často potíže s rakouskými úřady. Jednou, při návštěvě biskupa v Roztokách, nevisel na škole rakouský černožlutý prapor. Nebylo to poprvé, ale tentokrát se to stalo těsně před první světovou válkou a navíc byl na faře okresní hejtman. Ten si samozřejmě zašel do školy pro vysvětlení. Šír mu odpověděl, že by lidé zahořkli vůči škole, kdyby na ní visel prapor představující systém národu nepřátelský. Nastalo vyšetřování. Inspektor chtěl, aby Šír svůj výrok nějakým způsobem omluvil, domlouval mu i jeho přítel – ředitel Mařatka, ale marně. Objevily se i hlasy, které Šírovo jednání odsuzovaly. Nejvíce ho obviňoval právě okresní hejtman a chtěl ho přísně potrestat. Na svolané schůzi se o slovo přihlásil Šířův bývalý žák Tomáš a řekl hejtmanovi, že jak se shora jedná, tak se dole ozývá. Na důkaz svého postoje připomněl slova, kterými císař v roce 1871 sliboval českému národu splnění práva na samostatnost, ale dodnes své slovo nesplnil. Hejtman rychle ukončil schůzi a případ měl dohru až u c.k.zemské školní rady. Z této nepříjemné situace Šírovi pomohl jeho zeť Josef Panýr. Obrátil se na ředitele Národní jednoty severočeské J. Škabu a na člena zemské školní rady za hlavní město Prahu – Metelku.

V září roku 1912 zasáhla Šíra krutá rána – zemřela mu jeho milovaná žena Františka. Dlouho se s její smrtí nemohl vyrovnat, vzpomíná na ni v mnoha dopisech, památka na Františku se objevuje například i v povídce *Otázka* z roku 1917.

Válečná léta byla krutá pro mnoho lidí, ale snad nejhůř bylo na horách, kde nikdy nebylo obživy dostatek. Charaktery lidí byly podrobovány těžké zkoušce a ne každý v ní obstál. Muži odcházeli na frontu a nevěděli, zda se ještě někdy vrátí domů. Dopisy, které psali svým blízkým, musely procházet nemilosrdnou cenzurou. Mnohé z této doby zachytil Šír ve své sbírce povídek *Hory za války*.

V lednu 1919 podal Šír žádost o uvolnění z učitelské služby a v dubnu odešel do penze. Chtěl uvolnit místo mladším, ale pro odchod do důchodu si nevybral příhodnou dobu. Zákon upravující platy učitelů na penzi byl přijat až v létě roku 1919 a na Šíra se bohužel nevztahoval.

Neutěšená finanční situace a samota bez školního prostředí a ruchu byla v roce 1920 podnětem k žádosti o opětovné přijetí do činné učitelské služby. Chtěl nastoupit

do některé z menšinových škol zřizovaných tenkrát v pohraničí. Nabídl mu dvě místa – ve Vítkovicích a v Příchovicích u Tanvaldu.

Šír rozhodnutí na nějaký čas odkládal, nebyl si jistý, zdali bude mít dost sil. „*Mohlo by se stát, že bych na brázdě, kterou bych chtěl orat, upadl.*“ Nakonec Šír zvolil Příchovice a ve svém posledním dopise z 30. dubna 1920 popisuje přípravy k odjezdu:

„*Dal jsem si dělat péřovou matraci do postele – sláma by se stejně v Příchovicích nesehnala – a pomalu chystáme zásoby a kuchyňské náčiní, zatím se převezí po dráze postel, kufr a bedna. Bude-li potřebí skříně a stolku, přivezl by to někdo snad z Roztok, až bude po polní práci ... Možná, že brzy budu psát z výšin olympských.*“ (Míni tím vysokou nadmořskou výšku Příchovic) [23]

Jeho obavy se bohužel splnily. V den svého příjezdu – v noci z 8. na 9. května 1920 – umírá u knížek, které si právě vybaloval. Jeho nenadálý odchod zasáhl jako blesk mnoho lidí.

Šír „padl na brázdě, kterou chtěl orat“. Na náhrobní desce v Roztokách si můžeme přečíst jeho životní krédo:

„*Láska k člověku to je jediná správná cesta
a kromě té žádné jiné cesty není.*“

5.1.1 DÍLO JOSEFA ŠÍRA

Šír svou literární činnost začal poměrně brzy, ještě jako student na učitelském ústavu, ale intenzivně se jí věnoval až v době svého působení ve Štěpanicích. Sám o tom píše:

„*Profesor Wunsch mi na ústavě prorokoval vstup na literární kolbiště, ale já jsem na to nemyslel a ještě dnes dávám přednost tělesné práci před čtením a psaním ... Psal jsem záhy básně a povídky, ale ty jsem všecky spálil. Přišel jsem k poznání, že „jedno je potřebné“: zušlechtovat lid. Práce mé počaly se otiskovat r. 1896, když mi bylo již 37 let ... Vím dobře, že dle běžného vzoru uměleckého stojí leckteré moje práce opodál, ale vím co dělám a proč to dělám: čistě umělecké dílo, kde je víc nařeknuto než dořeknuto, náš lid nepochopí, nutno tedy dělat koncese. Budoucnost ukáže, mám-li pravdu.*“ [24]

Josef Šír psal především drobné povídky, které otiskoval v různých časopisech a kalendářích (Národní listy, Zlatá Praha, Právo lidu, Dělnická besídka Práva lidu, Besedy Lidu, Malý čtenář, Učitelské noviny, Stráž Severu, Palacký, Slovanský kalendář, Hasičský kalendář). Některé z nich vyšly ještě za jeho života, většina prací však byla knižně vydána až po jeho smrti a část zůstala v rukopisech. Za Šírova života vyšly *Horské prameny*, Ottovo nakladatelství Praha 1904, *Robotou života*, Praha 1905, *Msta-román horského učitele*, Praha 1908, *Krkonošské humoresky* 1910 a dramata *Tkalci* a *Nevěsta*, Praha s. a.

Většina Šírových prací vyšla až po jeho smrti v deseti svazcích, část zůstala v rukopisech, některé byly dokonce z nepochopení zničeny.

Ve 30. letech se vydáváním Šírových spisů ujal Josef Krbal ve spolupráci s Václavem Kasalem, řídícím učitelem v Dolních Štěpanicích. V letech 1932-1945 vyšlo v Krbalově nakladatelství deset svazků Šírových spisů. Na jejich rozprodeji se nemalou měrou podíleli učitelé. Sám Krbal uvádí:

„Hledal jsem dlouho v Praze nakladatele, který by chtěl sebrané spisy Šírovy vydati, ale bez výsledku. Odvážil jsem se tudíž přikročit sám k vydávání sebraných spisů Josefa Šíra, spoléhaje na pomoc dobrých lidí ...“ [25]

Pro náměty svých povídek nemusel Šír chodit daleko. Čerpal je ze skutečného života. Byl bystrým pozorovatelem a často mu stačila drobná příhoda, vyslechnutý rozhovor. Nezaměřil se pouze na zajímavosti krkonošského regionu (zvyky, písně, kroje apod.), ale ve svém díle zachytil skutečný život lidí v podhorských vesničkách na přelomu 19. a 20. století. Jeho dílem je cenným dokumentem pro poznání tehdejšího života horalů.

Povídky zasadil do Podkrkonoší, kde v malých vesničkách pod Žalým žili chudí lidé se svými radostmi i starostmi. Jejich zdánlivě všední osudy mnohdy přerostly v netušené životní tragédie.

Žalý – pokud si toto slovo několikrát zopakujeme, uvědomíme si, jak smutně a tesklivě zní. Právě takový byl život tkalců, dřevařů a drobných zemědělců. Plný odříkání o každodenní chléb.

„To je přece nad Merklouem na Benecku ten zalesněný verch, vlastně hora přes tisíc metrů vysoká, je na něm rozhledna – ne z perken, ale z kamene, že vzejmě ani za největší futeře neslehne. Tu uprostřed moře lesů, tváří v tvář velikosti a

kráse přírody dýcháte čistý vzduch vanoucí přes seno hájů, vřes a přes moře smrků a jedlí, pítí zde můžete ze svěže křišťálových pramenů lesních a zase v zimě vidět jen labyrint bílé krásy, křišťálové kontury Krkonoš, kdy tu zavládne absolutní ticho, klid, kdy jen sám se sebou můžete hovořit, zde snadno zapomínáte na trudy života, ztrácíte míru pro čas, utrpení se tu zapomíná a nové naděje rodí.“ [26]

V mnoha Šírových dílech nacházíme autobiografické rysy. Téměř celá tvorba je založena převážně na vlastních zkušenostech a zážitcích. Jmenujme alespoň několik příkladů dokumentujících tuto skutečnost, v nichž poznáme, jakým způsobem Šír s dětmi jednal, čemu je učil a čeho chtěl v práci s dětmi dosáhnout.

V humorné povídce *Jak jsem slyšel andělíčky zpívat* ze sbírky *Krkonošské humoresky* popisuje Šír svou cestu na přednášku do Vysokého. Ze stejné sbírky pochází i povídka *Reforma* vypravující s humorem o úsilí, s jakým se Šír snažil „zreformovat“ svoje špatné vlastnosti i o tom, jak to nakonec dopadlo.

Nejostřeji a nejcitlivěji vystupují autobiografické rysy v povídce *Otázka*. Šír ji věnoval památce své ženy Františky. Psal ji v období první světové války, kdy ztráta milované ženy byla ještě bolestnější. Vzpomíná na všechny členy rodiny, kteří jsou na vojně, připomíná si krásné chvíle strávené s Františkou a vede s ní pomyslný dialog:

Učitel vidí svou manželku – jak už tak vidiny na hladině vědomí náhodně vystupují – jak stávala kdysi před dvaceti lety v předsíni mezi oknem a dveřmi do kuchyně, zády ke zdi, majíc před sebou necky plné prádla a bělostné pěny. Oválná, hezká její tvář s podlouhlým nosem a jemnými chřípěmi, s malou bradou nad lalůčkem, je čtveračivě naladěna, ač má čelo od tuhé práce a pospěchu potem poroseno, žertem po muži i mydlinami stříká a směje se, jak se jich bojí a jak před nimi ustupuje.

„Učiteli je při veselém tom obrázku těžko a bolno. „Ještě se usmívej!“ domlouvá jí. „Kdybys byla ty mi aspoň zůstala, ale odejdeš si po třicetiletém manželství, a zanecháš mne tu jako větrem rozvrácenou, rozkroucenou lípu.“ [27]

Tematicky zahrnují Šírovy povídky život na horách viděný očima vnímavého člověka. Jako dnes se ve vzájemných soubojích střetávají dobré a špatné stránky lidské povahy. Tak se v Šírových dílech setkává dobro se zlem, závist, touha po penězích s přátelstvím a láskou.

V Krkonoších byla až do dvacátých let 20. století hlavním zdrojem obživy tkalcovina. Téměř v každém stavení klapal od rána až do večera tkalcovský stav,

mnohdy ne jeden, ale dva nebo tři. Proto se život tkalců také stal jedním z hlavních témat v Šírově tvorbě. Objevuje se jak v jeho povídkách, ale i v románech a dramatech. Nejhlouběji toto téma rozvinul v románu *Tkalci* a ve stejnojmenném dramatu, kde vychází ze skutečnosti, kdy práce dospělých nestačila na uživení rodiny, a tak se musely zapojit i děti. Už od pěti či šesti let pomáhaly rodičům. Nejprve se soukáním, později přibyl do světničky další tkalcovský stav. Ani děti drobných zemědělců na tom nebyly lépe. Pomáhaly rodičům na poli, chodily pást k sedlákům atd. I tady se musela počítat každá kůrka chleba. Všechno odnášela škola. Děti do ní mohly chodit jen velmi málo, ať už kvůli práci doma, špatnému počasí nebo jim v tom bránili sami rodiče. Vzdělání bylo u Šíra na jednom z předních míst, a proto zvlášť těžce nesl nepochopení ze strany rodičů. (povídka *Rytířka*)

Šírovi vadilo, že děti přicházely do školy hladové, nevyspalé a v zimě často nedostatečně oblečené. Za špatného počasí Šír nejednou doprovázel děti ze vzdálenějších míst. Kvůli počasí bývala také škola od listopadu do dubna poloprázdná. V mnoha Šírových povídkách mají své místo bouře a sněhové vánice, které se mohou objevit i v parném létě, a člověk pak může snadno zabloudit.

Nepředvídatelnost počasí vylíčil Šír právě *Čepice* patřící do sbírky *V horské škole* (obr.22)

Hlavním námětem v ní ovšem není nepřízeň počasí. Pozornost se soustředila především na čepici – obyčejnou, starou a roztrhanou čepici, kterou se její nositel – malý chlapec stydí nosit, ocení ji ale až v náhlé sněhové vichřici. Šír zde využil svých zkušeností a spojil dohromady práci s dětmi, jejich chudobu a sílu přírody.

„Měl jsem s sebou šest dětí, tři větší a tři menší ...Dokud jsme byli od západu chráněni návrším, šlo se nám dosti dobře, a jeden ze starších žáků mě vybídl, abych se vrátil, že sami přerazí, ale když jsme přišli nahoru, kde měl vítr cestu volnou, tu i sám onen hrdina se držel blízko mne, neboť mu bylo úzko.

Zde vanul vítr tak prudký, že nás doopravdy bral. Sníh se hnál při zemi i v povětrí jako bílé, úžasnou rychlostí plynoucí moře, až mě pojímala závrať. Nebylo možno otevřít oči, nebylo možno dýchat ani promluvit. Pátral jsem po okolí, abych neztratil směr, ale nebylo vidět ani na tři kroky.

Starší žáci šli těsně přede mnou, jsouce šikmo nakloněni proti větru, menší dítky vedl jsem za ruce. V jednu chvíli se vichřice rozvzteklila tak zběsile, že mě oslepila,

ohlušila a strčila mnou stranou. Děti přede mnou byly odhozeny z cesty asi na dva metry, a všechny začaly úzkostlivě křičet.

„Chyťte se za ruce a skrčte se!“ zavolal jsem na ně ze vší síly Uposlechny ihned a schoulily se do klubíčka jako kuřátka. S menšími dětmi jsem se obrátil po větru, abychom mohli aspoň dýchat. A právě v tom trapném okamžiku vzpomněla si Jeníkova čepice na svoje neposedné kousky: chytila se větru a pelášila zpátky jako splašená.

Chlapec se mi vytrhl, chtěl za ní běžet, ale než udělal dva kroky, nebylo po čepici ani památky. Zato vítr chlapce zachytil a kulil ho před sebou. Poskočil jsem za ním, a zatím mně vítr zase děvčátka div neodnesl, pochytal jsem včas všecku drobotinu a skryl jsem ji ve svém haveloku jako pod křídly. “ [28]

Vyličení této složité životní situace je proto tak přirozené a věcné, že i sám autor se v takovém ohrožení ocitl. Šír nejednou využívá této či podobné kruté horalské zkušenosti i v jiných dílech, aby co nejvíce zdramatizoval svůj děj. Příroda se stává v jeho díle přirozenou kulisou, jejíž krutost často nezná mezí. Příroda je příčinou chudoby, nemoci a často i smrti. Tak tomu ale v horách často opravdu bylo. Podstata tedy spočívá především v nezastřeném, otevřeném vyličení skutečnosti.

Těžký život a strádání dětí vyličil Šír v mnoha svých dalších povídkách. Dětské problematice je věnována téměř celá sbírka *V horské škole*. I když Šír ukazuje skutečně otřesné podmínky, za jakých děti musely žít, na své hrdiny se dívá s úsměvem a s obdivem.

Jednou z nejpůsobivějších próz ze života dětí je nesporně povídka s názvem *Boty* umístěná opět do prostředí horské školy. Hlavní postavou je malý Vojtěch, který ještě nikdy neměl vlastní boty, většinou chodil bos nebo dotrhlával staré střevíce po sourozencích. Na své „boty“ si nestěžoval, byl velice opatrný a vážil si toho, že vůbec nějaké má. Jeho snem však bylo ušetřit si na své vlastní nové boty, a tak peníze trpělivě šetřil celé tři roky.

Ve chvíli, kdy už má našetřenou téměř celou sumu na nové boty, ho Šír staví před velké rozhodnutí. Vojtěchovi rodiče se dostali do dluhů a našetřené peníze Vojtěcha jim mohou pomoci. Vojtěch se dlouho nerozmýšlí a své peníze jim dá, i když ví, že se musí rozloučit se svými vysněnými botami.

Učitel o celé skutečnosti věděl, ocenil jeho píli, skromnost a dobrosrdečnost a spolu se štědrým dárcem mu opatřil nové boty. Vojtěchovu radost dnes snad ani nemůžeme plně pochopit.

I prostřednictvím velice jednoduchého děje dokáže Šír přimět čtenáře k zamyšlení nad chudobou, ve které děti vyrůstaly a nad statečností, s jakou malí hrdinové snášeli všechny těžkosti života.

„Jeho obuv vypadala vždy asi jako dvoukolka nebo ski: podešve byly provázky k nártům přivázány – a bylo to také jeho dílo, doma neměl nikdo času, aby se s tím páral – onučky i prsty z nich na všech stranách vyčuhovaly.

Bylo mu již deset let a dosud ještě nikdy neměl svých, totiž na své nohy ušitých bot, ale musel dotrhávat obuv po svých starších bratřích a sestrách, ba často, bylo-li nejhůř, zdědil i maminčiny staré střevíce.

Mnohý chlapec by si byl takové obuvi nevážil, ale Vojtěch byl na ni velmi opatrný, šetřil ji a musel šetřit, sice by neměl zhola nic. Chodíval vždy velmi opatrně nadzdvihuje zlehka nohu, jako by se bál, aby se prudším pohybem podrážky nesplašily a od nártu neutekly.

*Jakmile přišel domů, už se zouval a střevíce na kamna pokládal. Doma jich nepotřeboval, seděl většinu času u kolečka. Každodenně měl za úkol sesoukat dvě štuky příze, což vyžadovalo čtyř hodin práce. Měl-li úkol **hotový**, mohl se proběhnout, ale rozumělo se samo sebou, že bos, ať byla zima nebo léto. Šetrnost byla nezbytná. Davidkovi měli baráček, dvě tři kozy, ale chaloupka byla koupěna „za dluhy“ a otec byl jen dělníkem na pile s denní mzdou jedna koruna dvacet haléřů.“ [29]*

S dětmi Šír strávil většinu dne a dokázal proniknout až do nejmenších zákoutí dětské dušičky. Jako v zrcadle před ním vystupovaly dětské osudy – šťastné i ty plné trápení. Mnohé dětské životy byly ztraceny zbytečně, velkou roli hrála nevšímavost a lhostejnost dospělých (povídka *Spiritisté*). Nejednou se Šír věnuje i vztahu matka-dítě. Krutá a dojemná je povídka *Děťátko*, kde Šír staví do protikladu lásku babičky truchlící nad mrtvým vnoučkem a lhostejnost matky, pro kterou bylo dítě přítěží. Naopak matku, která utopila své dítě, protože ho viděla umírat hlady, a nechtěla, aby se na tomto světě déle trápilo, z vraždy neobviňuje (povídka *Žaloba*). Hlad byl nejhorším nepřítelem a nejčastějším hostem na horách, a to zvláště za první světové války.

V posledních letech před válkou napíná Šír všechny síly, aby uživil početnou rodinu. Nakladatelé platí směšně málo, poslední nadějí zůstávají ceny vypisované Akademii.

Válečná léta znamenala utrpení a bídu pro celou českou zemi. To platí i pro Krkonoše. Hlad, drahota, nemoci a smrt byly denním hostem v chudých horských

chaloupkách. Ne všichni se ale v této době pohybovali za hranicí bídy. Mnoho podvodníků a zlodějů našlo ve válce zlatý důl. Šír nemohl nečinně přihlížet. Jeho reakcí je sbírka povídek *Hory za války*, kde tvrdě a nekompromisně komentuje a kritizuje neradostnou skutečnost. Nejvíce trpěly děti. Přímo otřesnou obžalobou války jsou povídky *Žaloba*, *Teplo*, *Účel života* a další. Dnešní generace zná válku pouze z vyprávění a z filmů. Ale ten, kdo nemá srdce z kamene, dovede její útrapy prožívat i s hrdiny Šírových povídek.

Velice působivá je už výše zmíněná povídka *Žaloba*. Vypráví o matce, která chtěla za války kvůli hladu utopit sebe i své umírající dítě. Osud ale vše zařídil jinak a ona zůstala sama s výčitkami svědomí a se stále se vracející otázkou: Kdo je vinen?

Povídka *Účel života* nás přivádí do ponurého prostředí kostela, kde se malé děti musí zpovídat ze svých často vymyšlených hříchů. To vše pozoruje učitel a ví, že v těchto dětech jsou už navždy zakořeněny hrůzy války. Opravdovou dětskou zpovědí jsou v povídce útržky jejich rozhovorů o nemocech, hladu a všudypřítomné smrti, které učitel zaslechl. Šír se ptá, kde jsou opravdoví hříšníci, právo a svoboda. Přesto v závěru vyznívá povídka optimisticky, vírou v lepší budoucnost.

„Náš tatínek padl. Maminka jen pořád mluví o smrti. Ona ani nechce, aby byl konec války, že bude mít větší lítost, až se ostatní budou vracet ...

...My jsme měli mazanec z logru, z otrub a z té mouky na lístky, co se z ní nedá nic udělat. Dali jsme do toho květy z takového mličí, co má užší a špičatější listy (jestřábníku). Vypadalo to jako bláto, ale bylo to moc dobré ...

...Umřela nám sestřička, takový karafiátek hezký, taková veselá hvězdička. Pan doktor povídal, že jsme jí měli dávat mléko ...

Kde jest spravedlnost, kde právo a svoboda? Pryč s okenicí, at' vidíme! Nechat ideály zazáří! Nechceme žít podvědomě jako stromy nebo stádo, ale vědomě a zodpovědně, jak člověku přísluší!

A na to vlní se zástupy a ze středu jejich vlečení jsou ke zpovědi místo dětí velicí hříšníci: lichváři, utiskovatelé, švindlíři, požívači, zdražovatelé, udavači, surovci, hrubci, posměvači ...

Děti se rozcházejí vesele a lehko domů. Učitel se za nimi dívá a posmívá se. Vidí lehou, krásnou duhu, která se po strašné bouři klene nad jejich budoucností. “ [30]

Rodný jazyk a rodná země byly Šírovi nade vše, proto těžce nesl násilné poněmčování českého pohraničí. V povídce *Na hraniční čáře* vzpomíná s trpkostí

na výlet, kdy na zpáteční cestě děti začaly zpívat české národní písně. Němci na ně házeli kamení a ženy je dokonce tloukly pomety.

Ve stále vyhrocující situaci na začátku 20. století, kdy české slovo znamenalo pro Němce podnět k nevybíravým útokům, se Šír pokusil o založení české školy ve Vrchlabí. Byl to však předem již téměř ztracený pokus. Ve Vrchlabí sice žilo hodně Čechů, ale ne všichni byli ochotni se ke svému národu a jazyku přiznat. Téma rodné země a národnostních vztahů se objevuje i v dalších Šírových povídkách – *Bláznivá paní, Bratři, Rodná zem*.

„V rodnou zem složím svoje kosti a chci toho lože být hoden. Nepřál bych nikomu, aby zkusil trpkost vystěhovaleckou, ale jak se říká: „Kdo nezkusil, neví.“ V mnohém Čechovi bylo by jí potřebí, aby se naučil milovat a velebit svou vlast nejen slovy, ale i skutky.“ [31]

K lásce k rodné zemi a řeči vedl Šír i svoje malé svěřence. Dokázal k tomu využít také žánru dětem nejbližšího – pohádky. Pohádku *Řeč* a *Novomódní pohádku* najdeme ve sbírce povídek *V horské škole*.

V pohádce *Řeč* využívá Šír prostředků typických pro pohádkový žánr – nadpřirozené bytosti, protiklad dobra a zla, šťastný konec: Miluše darovala dobrá sudička krásu a ctnost, ale zlá jí vzala dar řeči. Dvakrát měla Miluška možnost získat řeč zpět, ale vždy se zalekla nenadálé překážky. Teprve napotřetí statečně vložila ruku do plamenů a utrhla kvítek, v němž byla její řeč. Konec pohádky je ponaučením pro malé (i velké) čtenáře:

„Chtěl jsem jenom ukázati, jak vzácným darem je řeč. Jaký vzácný dar, že retý naše mohou hlaholiti naše city, naše myšlenky!

Každá mluva je vzácným skvostem, ale nade vše převzácná je mluva mateřská, jest krůpějí krve, kterou nám předkové zachovali. I my zachováme krůpěj krve budoucím. Dbejme, ať jest česká, nezkalená, hodna toho, aby pro ni obětován byl život.

A byť i vyletěly zlé saně na nás a byť se skály pukaly a plameny šlehaly, byť zasyčely na nás vztekli hadové a šklebily se obludy podzemní – my se nelekáme, setrváme, vždyť víme, že jde o naši řeč!“ [32]

Povídky tvoří podstatnou část Šírova díla. Autor se v nich snaží vystihnout charakteristický ráz podkrkonošského kraje. Výstižně líčí postavy a postavičky horalů, přibližuje je čtenáři v jejich jednoduchosti a prostotě. Pozornost soustředil především na malé i velké hrdiny všedního života – rodiny tkalců, které potřebovaly velkou dávku

statečnosti a vytrvalosti, aby byly schopny přežít. Zobrazuje je se všemi klady a zápory, nesnaží se dívat na svět skrz růžové brýle.

V Šírově tvorbě dominují povídky s jednoduchou fabulí a s důsledným vykreslením jevů všedního života. Tomu odpovídá jejich kompozice. Je vystavěna jednoduše a přehledně, aby mohla sloužit účinnému a výstižnému vyjádření obsahu.

Povídky obvykle začínají lyrickým popisem krajiny, který často procítěně vyjadřuje spisovatelovu lásku k rodnému kraji. Příroda vůbec hraje v Šírových dílech velkou roli. Základní téma pak autor rozvíjí v řadě událostí a situací.

Důležité jsou závěry povídek naplněné obecně platnými pravdami, v nichž autor společně se čtenářem hledá odpověď na otázky, které s sebou život přináší.

Jazyk, kterým Šírovi hrdinové hovoří. Funguje též jako prostředek realistického zobrazení (především v popisných pasážích na začátcích próz).

Nezanedbatelné je Šírovo umění dialogu a vnitřního monologu, jimiž velice přirozeně rozvíjí děj a zároveň charakterizuje postavy. Vnitřní monolog má své místo v dramaticky vypjatých pasážích mnoha povídek. Na těchto místech někdy Šír pro zvýraznění děje využívá i působení přírodních živlů, aby podtrhl zvlášť dramatické okamžiky a upozornil na ně.

Naproti tomu až dojemně působí obrázky dětí v povídkách *Boty*, *Čepice* a hlavně *Slepý žák* ze souboru *V horské škole*. Na pozadí jednoduchého děje se zrcadlí celý smutný úděl slepého dítěte. Šír stručně a jasně vypráví příběh, který i přes svou prostotu a jednoduchost nutí čtenáře k zamyšlení.

Hrdinou příběhu *Slepý žák* je Antonín, který již v raném dětství přišel o zrak. Antonín se stal po této nehodě bázlivým, zlostným a s menšími dětmi si nerozuměl. Cítil se bezvýznamný a nešťastný. Rodiče by mu rádi poskytli vzdělání, ale nemohli si dovolit zaplatit speciální školu pro nevidomé. Později ale přijmou nabídku vesnického učitele a Antonín začne navštěvovat školu společně s ostatními dětmi. Šír zde krásně vykreslil změnu, kterou Antonín po nástupu do školy prošel. Přes své postižení se snaží být Antonín ve škole samostatný. Je nesmírně zvědavý, pilný, pozorný a pro většinu dětí se záhy stal vzorem a především kamarádem. Probudila se v něm touha po čtení knih, po vzdělání. Nejdříve si knihy nechával alespoň předčítat. Později mu učitel opatřil knihy pro nevidomé a Antonín začal číst sám. Rodiče si nyní nemohli Antonína vynachválit. I oni si všimli velké změny v jeho chování a byli na něho náležitě pyšní.

I po letech k nám závěr této povídky promlouvá silnou obecně platnou pravdou a silně na čtenáře působí:

„Přijde-li nějaká tetka a začíná něco šplechtat, nebo někoho pomlouvat, hned bručí, že k takovým hloupostem a hříchům Bůh lidem řeč nedal.

Jak Bára Kyseláková kročí na záhroben, už ji pozná, a zacpává si uši, aby ji ani neslyšel. Ona ráda celý svět přesoudí, a on má na to zlost.

Nejvíc ho dopálila jednou v létě. Přišla, a jak ona to umí, začala, jako když cukr strouhá: „Tak vás vzkazuje panenka Vambeřická pozdravovat! Vzpomněla jsem na vás svou přímlovou, obzvláště na tohohle nešťastnýho mrzáčka. Chudáčku nebohej, kdopak by tě nepolitoval, kdopak by nad tebou neplakal, když máš celý živobytí zkažený? Nemělo se ti to stát! Jak tě lituju! Když tě vidím, slzy mně hned kapou. (...)

Když odešla, máti byla smutná a vzdychala. Hoch k ní přišel a povídá: „Nic si z toho nedělejte, co tu ta hloupá ženská breptala. Ona nemluví pravdu, jen vás chtěla potýrat. Kdyby mě litovala, tak by to tu nepovídala; vypravovala by spíš něco veselejšího. Já se jí ani neprosím, aby mě litovala. Ona je slepá, a ne já. Kdyby nebyla slepá, dala by každému pokoj a nesoudila by se pořád. – Víte jak je to v Bibli? „Kdo praví, že miluje Boha, ale nemiluje bližního, lhář jest.“ A ona je taková lhářka. Možná, že já vidím lépe než ona. Já jí vidím do srdce, a ona mně ne.“ [33]

Mnohé Širovy povídky lákaly k dramatizaci. V roce 1941 Jan Šorfa (pseudonym Jan Roš) zdramatizoval a pro rozhlas upravil povídku *Petračka* a v roce 1958 potom Václav Potůček povídku *Kupci dětí* (dal jí název *Licitace*).

Pro děti, jež byly opravdovou náplní jeho života, hrál Šír často loutkové divadlo. Psal pro ně i vlastní hry (*Princezna a Kašpárek*, *Princezna Vaselína*). Za dlouhých zimních večerů se tak světnička u Šírů proměnila v divadelní sál. Na malém jevištěátku se potýkal princ s drakem, ani princezna nesměla chybět a děti se mohly přesvědčit, že dobro alespoň v pohádkách vždy zvítězí nad zlem.

Šír psal prostě a jednoduše, „pro lid“, jak říkával. Čerpal ze svých dlouholetých zkušeností, nic si nepřidával, bral život takový, jaký byl. Když budeme číst jeho povídky, už z několika málo řádků poznáme lidské charaktery a tragiku lidského života. Vycítíme z nich, jak hrozným neštěstím jsou pro člověka nevraživost, zášť a alkohol, jak dokáže povzbudit přátelství a jak je potřebná vzájemná pomoc ve chvílích nouze.

5.2 OSOBNOST JOSEFA HORÁKA

Josef Horák se narodil 23. prosince 1883 v Rožďalovicích čp. 48 na Jičínsku a zemřel 10. června 1968 tamtéž. Pocházel z chudých poměrů, jeho otec byl rolníkem. V Rožďalovicích vychodil šest let obecné školy. Učil se dobře, přesto měl menší problémy především s kreslením a psaním. Tyto malé nedostatky ale během školního roku svou pilí a houževnatostí překonal, a tak se téměř vždy průběžné dvojky na závěr školního roku změnily v jedničky. Šestou třídu absolvoval se samými jedničkami, pak ale přišla drastická proměna. V letech 1897 - 1899 byl „na handlu“ v Liberci. Německá chlapecká škola v Liberci měla Horáka vybavit jazykově, ale velké trauma, které Horák cítil z cizího prostředí a jazyka, zapříčinilo prudký pokles prospěchu. Tuto překážku nakonec dokázal překonat, přesto se vrací zpět a ve školním roce 1897-1898 absolvuje měšťanskou školu znovu v Rožďalovicích. Vysvědčení se samými jedničkami z tohoto roku svědčí o tom, že se Horákovi po předchozích strastech značně ulevilo. Byl to tak rok stálého pobytu v Rožďalovicích.

O budoucím povolání chytrého, pracovitého a houževnatého hochy nebylo zřejmě pochyb. Učitel z obecné školy, pan Novák, u něho objevil hudební nadání a později absolutní hudební sluch. Přání rodičů a vzor milovaného učitele z obecné školy pomohly dotvořit jeho představu o budoucím povolání. V letech 1899-1903 absolvoval učitelský ústav v Jičíně, na němž roku 1903 maturoval a v roce 1905 vykonal zkoušku učitelské způsobilosti. Ve stejný rok složil speciální zkoušku ze hry na housle. Léta, která zde strávil, znamenala nejen přínos sumy znalostí a dovedností, ale především mu poskytla prostor pro plné rozvinutí zálib a společenské složky osobnosti. Ve třetím ročníku studia založil vlastní sbor a ve čtvrtém sestavil studentský orchestr.

Vyučovat začal jako zatímní učitel na měšťanské škole v Jablonci nad Jizerou. Odtud ale po dvou měsících odešel do Kruhu u Jilemnice. V roce 1909 se opět vrátil do Jablonce, tentokrát už jako definitivní učitel obecné školy. Důležitým osobním mezníkem se stal v tomto roce sňatek s Marií Douskovou, dcerou řídícího učitele z Vojšic. Narodila se jim jediná dcera Mirka, již psal něžné dopisy, které měly nahradit odloučení způsobené jeho vzdáleným působištěm. Pobyt v Jablonci přerušil ve školním roce 1922-23, kdy byl přidělen z rodinných důvodů jako ústavní učitel výchovné „České zemské komise v péči o mládež“ v Dobřichovicích. Když bylo dceři dvanáct let, Horák ovdověl. Marie Horáková zemřela 11.2.1924. O dva měsíce později Horák na vlastní žádost odešel z Výchovně vzdělávacího ústavu pro mravně vadné hochy v Dobřichovicích u Prahy a vrátil se znovu do Podkrkonoší. Od roku 1927 byl až

do odchodu do důchodu učitelem v Martinicích v Krkonoších. Rodičovský cit, který pro odloučení nemohl uplatnit, se promítá ve vztahu k žákům. Kromě desítek dopisů vděčných žáků nezapomenutelnému panu učiteli jsou konkrétním důkazem jeho pedagogického mistrovství dva díly Občanské výchovy, které vyšly v letech 1924 a 1925. Jsou sestaveny z autentických dětských písemných projevů, za kterými je znát zdroj moudrého a citlivého vedení.

Nikdy mi v mládí, člověku „krajskému“, nenapadlo, že mne osud zanese až pod Vysoký kopec. Byl jsem totiž v září 1903 ustanoven výpomocným učitelem v Jablonečku. Tam jsem však dlouho nepobyl, jen 6 neděl, odešel jsem na 5 let do Kruhu, ale v roce 1909 jsem se zase do Jablonečku vrátil, abych tam pobyl do roku 1927.

Hory i horáci mi učarovali. Sevřeli mne pevně v náruč a nepustili. Když v roce 1921 z rodinných důvodů jsem odešel do Dobřichovic, stýskalo se mi tolik, že jsem se kajícíně navrátil a horám jsem zůstal věrný až do roku 1939, kdy jsem odešel z Martinic do svého rodného domečku v Rožďalovicích na odpočinek.“ [34]

Jako mnoho učitelů v té době se i on aktivně podílel na kulturního dění svého okolí. Byl aktivním členem Sokola, hasičem, divadelníkem a zastával i další funkce, které dříve vesnický kantor zastával. Jeho vášní bylo také sbírání starožitností, práce na zahrádce. Stěžejní činností Josefa Horáka byla práce s hudbou.

Horák byl rozený muzikant. Bylo mu necelých deset let, když se začal učit hře na housle, později i hře na klavír a zpěvu u učitele Františka Nováka. Novák vychovával především zdatné zpěváky a hudebníky pro chrámovou hudbu. Tomuto učiteli děkuje Horák za poctivé základy v hudbě a zpěvu. Horák zpíval v rožďalovickém kůru, jako altista zpíval v Liberci ve smíšeném sboru Mäusla, profesora učitelského ústavu a hudebního skladatele. Na učitelském ústavu v Jičíně byl již mistrným houslistou a zpěvákem a jeho láska k hudbě se ještě více prohlubovala. Ještě na učitelském ústavu řídil svůj vlastní sbor a orchestr o 56 členech. Jako mladý učitel v Kruhu organizoval s učitelem Kanýrem smíšený sbor. V Jablonci nad Jizerou se stal sbormistrem „Hlaholu“ a dirigentem hudebního kroužku. Když pak v roce 1911 slyšel v Hradci Králové poprvé zpívat „Pěvecké sdružení moravských učitelů“, ohromen krásou jejich zpěvu, začal toužit po založení podobného spolku. V roce 1911 si svůj sen splnil. V Jablonci nad Jizerou založil „Pěvecké sdružení učitelů krkonošských“ a stává se jejich prvním sbormistrem. Sdružení dosáhlo výborné úrovně a koncertovalo nejen

v Podkrkonoší, ale i v Hradci Králové, v Praze atd. Spolupracovala s ním řada hudebních skladatelů, svůj sbor *Havířská* mu věnoval i Josef Bohuslav Foerster.

„Hned po sjezdu přikročil jsem po vzoru Moravských kustavení Pěveckého sdružení učitelů krkonošských, jichž jsem se stal sbormistrem a jehož skoro 30letá činnost vyplnila skoro cele můj mimoškolní život. Sta a sta přísných zkoušek, přes 200 koncertů a příležitostných vystoupení, z nichž památným se nám stal koncert v Praze roku 1927, kde se nám dostalo uznání od samého Mistra J. B. Foerster, který Sdružení již před tím věnoval svou „Havířskou“.

Píši o činnosti Sdružení s velikou láskou a dojetím, vždyť píši vlastně i nekrolog. Úcta jeho členstva byla téměř bezmezná. Kolegové obětovali za tři devítiletí nejen osobní pohodlí, čas a peníze, ale často i zdraví, neboť mnozí konali pěšky dvě až tři hodiny cestou do zkoušek. A nikdy nikdo nelitoval. Odměnou nám byly rozzářené obličeje tisíců posluchačů měst i vesnic celého českého severovýchodu, jimž jsme s láskou přinášeli dary Smetanovy, Dvořáka, Foerster, Nováka, Suka, Janáčka, Křížkovského, Bendla, Hegera aj. Bouři nadšení jsme vzbuzovali posledním oddílem koncertní národní písní v úpravách J. Jindřicha, Maláta, Wünsche, Čeňka, Píchy aj. A nad všechny tištěné kritiky jsou upřímná slova prostého valteřického tkalce, která po koncertě Sdružení ke mně pronesl: „Děkuji vám, pane učiteli, za dnešní odpoledne. Kdy pak my tak něco krásného slyšíme!“ [35]

5.2.1 DÍLO JOSEFA HORÁKA

Jako učitel brzy poznal výchovnou cenu pohádek a pro děti především pohádek o Krakonošovi. Proto se rád ujal práce, o kterou ho požádal Josef Krbal, a do knížky Ludmily Šebestové „*Krakonoš, pán lesů a hor*“ napsal výstižnou předmluvu, v níž obsažnou větou podal kritiku tohoto pohádkového díla:

„Na etymologickém podkladě místních jmen, na zaměstnání horalů, na darech horské přírody staví autorka své pověsti, plné prosté, čisté krásy, protože jsou posvěceny láskou a obdivem ke Krkonošům a prodchnuty vděkem jejich obyvatelům, prostým hraničářům, jimž žádná oběť nebyla a není dosti těžkou, by jí nepřinesli k zachování českosti Krkonoš.“ [36]

Na úseku vlastivědné práce spolupracoval s Ústavem pro jazyk český při mapování podkrkonošského nářečí, podílel se na činnosti rožďalovického muzea, psal tamní kroniku a zapisoval své vzpomínky i vyprávění jiných pamětníků. Tak vzniklo Horákovy rozsáhlé rukopisné dílo *Šplechty a poudačky* (6 svazků), které lze srovnat s dílem Jana Buchara či Jaromíra Horáčka.

Nesmírný význam měla jeho činnost sběratelská. Zaměřil se hlavně na sběr krkonošských a podkrkonošských koled, jichž shromáždil za pomoci svých žáků a přátel několik set. Tiskem vyšla jen malá část ve sbírce *Krkonošské koledy* (obr.23), kterou vydal ve dvou vydáních nakladatel Josef Krbal v Lázních Bělohradě v roce 1938. Na základě této sbírky vzniklo i několik Horákových článků a rozhlasových pořadů; s dr. Jaromírem Jechem publikoval i odborné studie na toto téma.

„Jak jsem každou koledu vítal i zmínku o ní a s chutí chodil jsem s dětmi k jejich staříčkým babičkám do Stromkovic, do Sklenařic, do Bratrouchova, aby mi koledy zazpívaly. Většina těch krásných stařenek, ne-li všechny, našla věčný klid na horských hřbitůvcích, ale jejich vánoční písně jsem zachránil před zánikem. Sbíral jsem krkonošské koledy po celý život, doplňoval, opravoval a ověřoval, až konečně v roce 1939 uzřely světlo světa v knižním vydání, bohatě ilustrovaném opět skvělými horáky. J. Skrbkem, Vl. Hrabou, Fr. Janatou a Fr. Šaldou péčí nakladatele J. Krbala v L. Bělohradě, dříve ve Vrchlabí.“ [37]

V roce 1939 vydal Josef Krbal Horákovy *Krkonošské koledy*, které obsahují přes 70 koled z hor. Josef Horák musel uspořádat výbor z koled, další měl připravené pro druhé vydání Krkonošských koled. K tomuto vydání ale bohužel nedošlo, přestože jsou k tisku připravené dodnes. Horákova 35letá práce byla mezi lidem horlivě přijata, o čem svědčí i novinové články a i mezi kritikou dosáhla jeho sbírka koled ocenění.

„...Horákovy Krkonošské koledy, které se v těchto dnech uvádí na knihkupecký trh, jsou krásným sborníkem a malátníkem kulturní vyspělosti českého Podkrkonoší, Říkají přesvědčivě, že nejen jižní Cechy, Chodsko a Slovácko, ale i kraj „Zapadlých vlastenců“ měl svou píseň, svou koledu, koledy výrazné a jímavě krásné.“ [38]

„*Horákovy koledy rozebrány*

Lázně Bělohrad. – Špalíček podkrkonošských koled, který vydal bělohradský nakladatel Krbal, je téměř rozebrán. Je to krásná odměna za dlouholetou práci jejich sběrateli, řídícímu učiteli J. Horákovi, který nyní žije v Rožďalovicích. Koledy mají velký formát a jsou doprovázeny kresbami předních výtvarníků“ [39]

V charakteristice krkonošského lidu v 19. století na počátku století dvacátého se všechny prameny shodují na pojmech chudoba a dřina. Josef Horák si při svém příchodu do tohoto kraje všiml, že se zde méně zpívá. Brzy příčinu rozluštil a dostal se tak na cestu sbírání koled a písní, které se vztahovaly k největšímu svátku pro krkonošské horaly, k Vánocům.

Život lidí na horách znamenal po celý rok těžkou práci a odříkání. V létě pracovali na poli, v zimě ve stodole a během celého roku předli, tkali a soukali. Na zpěv jim mnoho času nezbývalo. Vánoce však do jejich životů vnášely kus radosti. Lidé stavěli betlémy, po vesnicích chodili koledníci a dům od domu zpívali koledy. Proto jsou Krkonoše bohaté převážně na koledy, často plné humoru, i když někdy drsnějšího rázu, stejně jako byl horský život horalů. Ve svých nápěvech skrývají tváře, nálady, charaktery a především lidské slabosti každodenního života.

Počátek 20. století byl ve znamení sbírání svědectví o charakteru a povaze lidu, které bylo přirozeně vyvoláno závěrem století. Role sběratelů se ujali převážně učitelé. Horák vytušil, že ze své sběratelské cesty bez výrazných předchůdců vytěží originální hodnotu. „*Sbírka byla pro hudebníky a folkloristy přímo objevem, neboť se domnívali, že ubozí tkalci a horští chalupníčkové vůbec nezpívají.*“ [40]

Svou schopností vnímat základní hodnoty života a vytříbeným pozorovacím talentem pochopil, že jsou to právě koledy, v kterých kraj vysoko položených vesniček hledal posilu. Krkonošskou koledu chápal nejen jako atribut vánočního obřadního kontextu, ale především jako útvar, který jediný přesně zrcadlil půlstoletou kontinuitu krkonošského lidu a stal se tak ilustrací jeho života. Podle vlastních vzpomínek slyšel první krkonošskou koledu v Jablonci nad Jizerou od Anny Hnykové, která pocházela z Vojtěšic a zpívala mu namlouvačskou koledu „*Přišli jsme k vám na koledu, abyste nám dali dceru*“. Odtud vedla jeho cesta k dalším pamětníkům a k dalším koledám. Neměl to ale snadné. Tito zpěváci byli jen málo ochotní zpívat koledy mimo vánoční dobu. Tvrdili, že by si na ně nevzpomněli, až o Vánocích to *přijde samo*. Později ale lidé pochopili, o co Josef Horák usiluje, a sami mu chodili koledy zpívat. Vyslechl

všechny, i když se sběratelské kořisti nedočkal, protože téměř všichni přicházeli s nejznámějšími a nejrozšířenějšími koledami. Sbírka narůstala především zásluhou vyžádaných koledních textů. Jakkoliv Horáka zajímala i hudební stránka koled, těžiště jejich významu viděl právě ve slovesné rovině. V tomto smyslu byly kronikou, pamětí, divadlem, příběhem, anekdotou, charakteristikou, popisem a především výrazem komunikace určité lidské pospolitosti.

Jeho *Krkonošské koledy* obsahují okruh tradičních vánočních koled, jak nábožných tak žertovných, které jsou známé i v kontextu celé České republiky. I v nich se ale často objeví malá, ale typicky krkonošská modifikace. Na prvním místě ji představuje chudoba. *Ježíšek chudý je, nahý je, trpí zimu* (Já malý přicházím koledovat, z Martinic, 2.díl).

Krkonošská koleda přenáší betlémskou scénu do svého prostředí. Koledníky od Jezulátka nedělí předěl času ani místa. K cestě do Betléma potom koledníky nevede zvědavost ani napětí očekávání, ale princip potřeby a sounáležitosti, kterým tak dobře rozumějí. I jejich chudoba má přesné, konkrétní vyjádření. I jim je zima, jsou potřební a netají se tím, že spoléhají na výtěžek z koledy. Jsou připraveni získat ho i jinými způsoby než kolední prosbou. Může to být i věcná výzva, která přesně vystihuje představu v mrazu přešlapujících koledníků:

*„Máte-li co, poneste,
dlouho nás tu nedržte.
Máme nohy přemrzlý jako sochory.“ [41]*

nebo
*„Boty mám roztrhaný,
a kabát rozpáraný,
zima se mnou tluče,
dejte koledu hojnou,
ustrňte se nade mnou,
hladem se mi pláče.“ [42]*

Zpravidla žertovné výhružky nabývají v tomto světle silnějšího důrazu například v konstatování „*kde nám nic nedají, nemůžem hrát*“ [43], nebo v důraznějším „*Jestli mně nic nedáte, velikou škodu poznáte. Potluču hrnce, mísy, měděnce, rendlíky, bendlíky, malý a veliký, co ještě více.*“ [44]

Zajímavým specifickým rysem je skutečnost, jak se v krkonošských koledách odráží pocit neustále se zhoršující situace, a to v celkovém národním kontextu.

„*Jsou časy špatný,
nejsou teď koledy,
jako dřív bejvaly,
u lidu vzácný.*

nebo

„*V Čechách nouze a bída,
můj Ježíšku, koleda
špatná byla.*“ [46]

*Jindy jsem pytel míval,
plný jsem je nosíval,
nynčko kapsičku,
ňákou grešličku.*“ [45]

Věčně realistický vztah ke koledě jako k výjimečné možnosti alespoň jednou do roka nadlehčit těžký životní úděl se přenáší i přímo do vlastních příběhů koled.

„*Mladej Piroh chce se dostat
taky do nebe,
dělá Ježíškej punčochy,
ať ho nezebe.*“ [47]

Krkonošská koleda nechce a ani neidealizuje, zato velice citlivě vnímá pojmy právo a povinnost. Koledník i betlémské dítě mají právo být obdarováni. Darovníci, reální horší obyvatelé, mají povinnost obdarovat. V tomto smyslu jsou koledy i návodem pro ty, jež koledy přijímají: vyjděte nám, potřebným koledníkům, vstříc podle svých možností, neboť jen tak si vaše duše zaslouží odměnu. Sami koledníci této vstřícnosti napomáhali především volbou repertoáru, to znamená, že znali své lidi. Ve zbožných rodinách zpívali koledy zbožné, ve veselých nevážené a v muzikálních se snažili o sólové party. Horák tuto zkušenost využil v koledních obchůzkách v Jablonci

nad Jizerou, které organizoval od roku 1909. S koledou chodili členové Sokola a její výběžek vždy věnovali Národní jednotě severočeské.

Obecně se největší oblibě těšily koledy zalidněné známými postavami a jmény a odehrávající se v konkrétním, důvěrně známém prostředí. Svědčí o tom převládající počet Darovnických koled, které těmto požadavkům nejvíce vyhovují. Za nimi hned následují koledy o *nešťastných kvasnicích*. Darovnické koledy se těšily dokonce takové oblibě, že byly často zařazovány i do kostelního repertoáru. Uspokojoval totiž základní lidskou touhu spatřit sebe sama v kontextu vánočního, nadčasového poselství. Každá darovnická koleda v sobě skrývá častá jména lidu v horách, která na sebe vážou jistá specifika (*ta kulhavá Kateřina, Pepík Berků v velkém spěchu dělá kanafas, starej Havlík vymazuje ten Širokém vůz, Tonda Hajnů, ten je chytřej*). V koledě ze Studence například darovníci nesou *utěrky, košilky, plyš, párečky, jitrničky, rozinky, cukrovinky*, na Vysocku *kožich, vořechy, suchý dříví, pytel měchu do chlívka*, v Stromkovicích *jabka, hub zástěru, dvě housky*, z Přívlak *zas kyselo, pár vilímčat, hrnec tvarohu, čtyrky vajíčka*. V Bratrouchově ani to darovníci neměli, ukradli tedy alespoň obecnímu sluhovi kozla:

„Bratře, já už kozla mám,
držím ho za rohy,
podej mně honem provaz,
svážeme mu nohy.

*Jen se měj ochotně k tomu,
ať já ho na záda vemu,
ať odejdem honem pryč,
Kozel mečí čím dál víc.“ [48]*

Posluchač tedy chtěl slyšet koledy jako živé noviny své obce, chtěl se jimi ale také zároveň pobavit. Tak jako kdysi nejstarší druh lidové zábavy, frašku, vytvořily obrazy lidských klopýtnutí, skutečný i pomyslných. Krkonošský horal se tak bavil karikaturami svého vlastního horečnatého usilování: *Anežka Čmuchálková smažila jitrničku tomu nebeskému pánu na maličkém rendlíku*, ovšem výsledek její práce *popad' pes*. Stejně dopadla i *Mařenka pulmistrova, která pár kuřátek schystala, časně si přivstala*, avšak přestože je *svázala za nožičky, vyletely jí z košíčku ven* (Copak je to za znamení, z Vysokého, 2.díl). *Jeden helvít z Krosnova zase šel tam s velkejma brůlema, chtěl vědět, co tam kdo nes, to do Betléma. A v té chvíli flaňk na brůle a na šraňk si napích vůle, zůstalo mu jak hrnec viset na kůle*. (Ještě něco nového, z Vojtěši, 2.díl). Všichni spěchají, o něco usilují, před cílem zakopávají, padají, své dary ztrácejí nebo jsou o ně připraveni, mléko se rozlévá, krupička vysype. Mnohonásobně dokládány

zmar díla nebo úmyslu těsně před cílem je svéráznou variantou sysifovského tématu ve specifických podmínkách kraje, tvrdosti podmínek vychovávajícího k realistickému, zároveň však k chápavému a k slabostem člověka shovívavému pohledu na svět.

Osobitou variantou specificky krkonošské vánoční svízele je problém nešťastných kvasnic. Josef Horák se ve svých přednáškách často rozvíjel myšlenku o chudobě Krkonoš a výjimečnosti místního pojetí vánočních svátků. Zatímco jiné kraje ve svém obřadním roce nabízely více příležitostí k dobrému jídlu a pití, krkonošští obyvatelé měli možnost jedinou. Celoroční čekání ji zhodnocovalo a proměňovalo v téměř kultovní záležitosti. Největší pochoutkou byly koláče. O jejich kvalitě rozhodovaly kvasnice. Nosívaly se v tekutém stavu z pivovarů. Napětí očekávání výsledku spojené s vystupňovanou chutí na dobré jídlo se mohlo snadno proměnit v negativní energii zklamaného vzteku. Právě tuto fázi, opět podle místních podmínek, obměňují koledy o nešťastných kvasnicích. Jejich příběhy jsou celistvé, mají svůj úvod, gradaci, vyvrcholení i koncovku. Příběhy se týkají vždy jedné rodiny a slouží k pobavení posluchačů, ale tentokrát v jiném smyslu než darovnické písně. Nesou v sobě totiž prvek výstrahy, proto se jejich osnova téměř **shoduje** s principem kramářské písně. Expozice věrně, krok za krokem sleduje přípravu koláčů, která by se dala chápat i jako výrobní návod s upozorněními na možné nesnáze.

*„Štědrý ráno
se přibližuje
v rychlosti,
žena kvasnice
lije do hrnce
ze soudku.*

*Já běžím k peci,
žena k lavici
stahuje,
já rychle sázím
a pec nasázím
koláčů.*

*Já točím mouku,
Žena odvárku
míchala,
já rozvaluju,
žena pozadu
posejpá.*

*Kouknu já k zádu,
dou-li mně vzhůru
koláče,
vezmu lopatu,
chci vzít pokrutu,
Nemohu. “ [49]*

Pokud se ukáže, že se koláče nepovedly a srazily se, je předem jasné, že v této rodině nebudou Vánoce svátky klidu. *Sedlák s karabáčem požene selku s pláčem slovy: Cos to, sloto, upekla, sněž si to hned za tepla.* [50]

Rozruch způsobený v této domácnosti nezůstane utajen očím celé obce:

*„Děti též přeukrutně
plným hrdlem řvaly,
takže lidé z vesnice
pořád se sbíhali.
Ptal se jeden druhého,
co se u Bryndy stalo,
až přišli do domu,
tu spatřili jsou Bryndu,
jak zacpal ženě hubu
hadrem od dýmníku.“* [51]

Tímto intimním pohledem do rodinných vztahů koledy o nešťastných kvasnicích většinou končí. Splnily svou roli, podtrhli jedinečnost okamžiku a hlavně způsobenému neštěstí neupřeli naději: zase za rok... Tyto koledy jsou provázány s realitou krkonošského života. V průběhu ostatního roku neměli mnoho příležitostí na zpěv a vyprávění příběhů. Na krkonošských koledách si horal mohl svou touhu po zpěvu vynahradit, vždyť měly často až dvacet i třicet slok. Poezie těchto příběhů nemá zvonivý rým ani pohádkové obrazy. Důsledně se drží lidských cest. V desítce místních jmen je zakotveno i citové pouto. Josef Horák se v Podkrkonoší objevil v době, kdy už byla celistvost obrazu vážně ohrožena. Pokusil se jej svou sbírkou uchránit pro budoucí časy.

5.3 KRAKONOŠ V LITERATUŘE PRO DĚTI

Mohli bychom říci, že Krkonoše by nebyly Krkonošemi bez svého patrona Krakonoše. Stejně tak najdeme tuto postavu i v mnohých knížkách, které pocházejí nejen z Krkonoš. Seznamme se alespoň stručně s tím, jak se postava Krakonoše objevovala v české literatuře.

Samotná postava Krakonoše se v české literatuře začala objevovat již od 18. století, byla však určena pro dospělé čtenáře. Jeden z nejslavnějších krakonošovských autorů, J. K. A. Musäus (1735-1787), v předmluvě ke svým *Volksmädchen der Deutschen* (1782) dokonce výslovně píše, že nejsou určeny dětem.

I první soubory pohádek a pověstí, které u nás začaly vycházet v době romantismu, a mezi nimi i krakonošovské příběhy, nacházely své čtenáře především mezi dospělými. Odpovídaly jejich zkušenostem, názorům i potřebám. Např. jeden z našich prvních zapisovatelů lidových vyprávění, Matěj Mikšíček, vydával své sbírky pověstí a pohádek programově jako čtení pro lid. Ze stylu a obzvláště z volby témat lze usuzovat, že některá už mohla směřovat i k mladším čtenářům. Například sborník A. V. Truhelkovského měl v názvu uvedeno *Filigránek, kamarád všech, jenž se rádi smějrou a jsou veselí, ať jsou to již staří, mladí (...)* by naváděl k úsudku, že je tato kniha určena dětem, z vlastní četby to však není patrné.

Literatura pro děti a mládež se u nás začala cíleně formovat zhruba až v sedmdesátých letech 19. století a v ní se objevila i postava Krakonoše, jako postava určená dětem.

Krakonošovská vyprávění, podobně jako kterákoliv jiná literatura pro děti, se však dlouho nemohla zbavit chyb, které jim cestu k dětskému čtenáři znesnadňovaly. Byly to hlavně výrazné didaktické a moralistní prvky, extrémní vlastenčení, vypjaté náboženské citění a malé citění pro psychologické zvláštnosti dětského čtenáře. Skutečně kvalitní díla s krakonošovskou tematikou určená dětem se v naší literatuře objevila až po druhé světové válce.

Vzpomeňme alespoň pár autorů, kteří v 19. století postavu Krakonoše věnovali právě dětem. Byl to například Jan Příbík: *Krakonoš, tajemný vládce v Krkonoších* (1894), Jan Václav Novák: *Pohádky o knížeti Krakonošovi* (1884) a snad nejpopulárnější krakonošovský soubor konce 19. století *Mandel šelmovství a kousků Krakonošových* (1895) od Václava Řezníčka.

Uvedení autoři, ale i mnozí jiní, znamenali pro krakonošovskou literaturu jeden obrovský přínos. Tím bylo rozšíření prostoru pro vyprávění o Krakonošovi. Začali totiž

čerpat z folklorních vyprávění, což byl zdroj, který paralelně vznikající literatura německá neobjevila. Německá vyprávění se stále pohybovala v původním, dávno zavedeném krakonošovském okruhu a nové náměty se neobjevovaly.

Český Krakonoš měl jiné zázemí, začal vstupovat především do kouzelných pohádek, kde buď nahradil původní démonickou postavu čerta nebo vodníka, postupem doby se však pro něj vytvářel nový prostor.

Jistě originální byla právě kniha *Krakonoš, pán lesů a hor* Luisi Šebestové.

5.3.1 LUISA ŠEBESTOVÁ

Pokud mluvíme o knihách Krbalova nakladatelství, které byly určené především dětem, nesmíme opomenout pohádkovou knížku s postavou tak typickou pro Krkonoše, *Krakonoš, pán lesů a hor* (obr.24), jejíž autorkou je Luisa Šebestová.

Luisa Šebestová (1878-1949) nebyla profesionální spisovatelka. Byla učitelka a později ředitelka školy. Z bohaté korespondence L. Šebestové určené Josefu Krbalovi se můžeme dočíst, že se sama jako spisovatelka ani necítila.

„...Neračte mě titulovat „spisovatelka“. Jsem jen obyčejná ředitelka školy. Píši jen z vnitřní potřeby a většinou sama pro sebe, protože neumím vyhovovat vkusu moderního čtenářstva a řídím se bohužel pravidlem, že každý pták zpívá, jak mu zobák narostl.“ [52]

Svou literární tvorbu zaměřila především na dívčí příběhovou prózu. Sem patří např.: *Ela zlatovláska* (Praha 1936), *Cesta za štěstím* (Praha 1942), *Poslední Ajino tajemství* (Praha 1942) nebo *Tygřík Helena. Život děvčátka*. (Praha 1948). Autorčino křestní jméno Luisa bylo později změněno na Leu.

Byl to ale právě *Krakonoš* s ilustracemi Františka Vrobela, který dosáhl velkého úspěchu. Dokladem popularity byla tři vydání této knihy – 1937, 1946, 1948 a přeložení knihy do polštiny v roce 1948. Kniha byla vystavena na výstavě na Národní třídě v Praze, kde o ní byl veliký zájem. Ohlas sklídila i u Reformního sboru pražského učitelstva, který uznal *Krakonoše* za výbornou knihu a dal ji do svého seznamu jako knihu s označením 1. Kniha tak měla volnou cestu k čtenářům ve školách.

Můžeme jistě říct, že předpokladem úspěchu dětské knihy je její hrdina. Důležitost volby hlavního hrdiny si jistě uvědomovala i L. Šebestová, když vytvářela knihu *Krakonoš, pán lesů a hor*. Dala jí takový název, přestože zde *Krakonoš* přímo

nevystupuje. Není totiž postavou, je všudypřítomným božstvem, králem své říše. Tento podivný bůh má ovšem schopnost kdykoliv se zhmotnit a nabývá pak různých podob.

Se zmíněným pojetím postavy Krakonoše souvisí i expozice knihy, a v ní především úvodní kapitola, která je přímo biblická a začíná vedlejšími, pomocnými figurami – především Čechii jako ochránkyni Čech. Takto vznešeně a majestátně kniha začíná:

„Když byl stvořen svět, oddělila se souš od moře. Tehdy povolal Pán k Svému trůnu ochránce všech národů, aby mezi ně rozdělil zemi. Každý genius směl vysloviti nějaké přání. Někteří žádali kus moře, jiní hojně tepla. Ti chtěli rozlehlé stepi, kde by se rozběhla stáda, oni zase, aby se nad jejich říši klenula věčně modrá obloha. Mnozí si přáli hustých lesů a zvěří.

Všichni odletěli uspokojeni a nikdo si nepovšiml luzné postavy, stojící v zadumání stranou. Halila ji bílá říza, spjatá červeným pasem. Když všichni zmizeli, zvolna se blížila k Pánu.

„Kdo jsi a čeho sobě žádáš? Proč přicházíš tak pozdě, když už jsem vše rozdál?“

„Jsem Čechie,“ pravila klopíc pomněnkové oči. „Prosím za lid, ježž jsi svěřil mé péči. Naučím jej práci a lásce, ale bojím se, aby nezahynul mezi okolními národy.“ [53]

Biblických paralel tu najdeme i více. Nejprizmatičněji připomíná apokalypsu. Dokládá situaci, kdy se Krakonoš rozhněval na obyvatele svých hor, kteří se honili jen za mamonem, zábavou a rozkošemi, a opustili svůj původní, prostý životní styl:

„I naplnila se míra jejich hříchů a dopadla na ně strašlivá rána. (...)

Ale vtom hrozná vichřice zadula od Sněžky Obřím dolem. Země se zachvěla, zmítána bouří. Růžová bouda se sesula jako hračička z karet. Nastala čiročirá tma. Hrom duněl bez přestání. Staleté stromy v lese praskaly a balvany se řítily se strání.

Tři dni a tři noci zuřily rozkacené živly. Teprve čtvrtého jitra se Běsi utišili. Roztrhala se mračna. I samo slunce ztrnulo, když uvidělo dílo zkázy.

Ohromné balvany se Studničné a Růžové hory zavalily všechny štoly. Zprerážené a vyvrácené kmeny ležely celým Obřím dolem. Zničena byla celá Pec. Z chalup horníků nezůstal kámen na kameni. Jen chýše chudých dřevařů – jako zázrakem – ušetřil zhoubný přívál. Nechtěť Krakonoš, aby se zlými trpěli i nevinní a dobří.

Mnoho lidí při tom zahynulo. Jiní zešedivěli hrůzou. Boháči se stali žebráky, kterým nezbyla ani žebrácká mošna a hůl. Tak byli bídní. Byli rádi, když dřevaři, kterými dříve pohrdali, nabídli jim nyní přístřeší pro jejich ženy a děti.“ [54]

V těchto částech můžeme vidět znaky mýtu o stvoření světa, kterému stvořitel určí jistý řád. Ten je však časem porušen a až po všeničící katastrofě získá jistý definitivní řád. Samotné stvoření horala připomíná tradiční model stvoření člověka, kde člověka tvoří Bůh. Je stvořen z pomíjivého materiálu a stvořitel mu dává část ze své vlastní podstaty. V této knížce však člověk vzniká a zároveň je i trestán jedinou vyšší instancí, Krakonošem.

První vydání *Krakonoše* bylo uspořádáno do tří dílů. K dalším vydáním byl již připojen na přání Josefa Krbala i díl čtvrtý, který byl přizpůsoben tehdejšímu poměru. Ten ukazuje osídlení Krkonoš českými obyvateli, odsun Němců a vysvětluje vývoj událostí před první světovou válkou i po ní. Šebestová se snažila čtenářům přiblížit, kolik sil, práce bojů bylo třeba, aby Krkonoše zůstali skutečně české.

Každá část knihy má svůj vlastní název. První z nich, nazvaná *Obrázky z pravěku, kdy čarovná pohádka stala se skutkem*, nás seznamují s prvotním chaosem a pozdějším stvoření Krkonoš, a také o skřítcích, obrech, čertech a démonech, kteří o hory sváděli boj. Příběhy také vyprávějí o stvoření prvního lidského obyvatele hor. Právě jemu jsou věnovány další zbývající příběhy.

„Tehdy o půlnoci, když na nebi se třásla světla, kdy celá země dýchala omamnou vůní, prohlásil Krakonoš, pán lesů a hor:

„Věrní přátelé a druzi moji, pomozte mi stvořiti člověka, který jako tvor nejvyšší, nadaný rozumem a svobodnou vůlí, žil by mezi vámi!“

„Dám jemu za podklad vlastní tělo,“ ozval se velikán lesní. „Jako mé kořeny tkví hluboko v mateřské zemi, tak i on se nikdy neodtrhne od ní. Z ní sál svou mízu a šťávu a přesazen, zhynul by bez ní. Koruna má se pne vysoko k nebi a světlu. Necht' i on hrdě do výše vznese svůj hled! Vzdoruji vichřici a bouři. Ten, který ze mne povstane, odolá svízelím a překážkám v žití!“

„Jak tvrdá jsem já, tak tvrdá a neoblomná budiž jeho vůle, plná vytrvalosti a nezdolnosti v boji se sebou samým i s nepřítelem v sousedství!“ řekla skála.

„Jeho mysl ať je tak nevinná a jasná, jak průzračné jsou prameny našich zdrojů!“ bublaly potůčky.

„Já mu dám srdce ze zlata, aby svým vroucím citem oblažil všechny, jimž lásky a soucitu třeba,“ přihlásil se k slovu skalní skřítek.

„My mu dáme do vínku pohostinnost. Chladivý stín, občerstvující doušek z křišťálové studánky, zralé, sladké plody nabídneme každému, kdokoli unaven, vysílen usedne u nás. I on necht' třeba z mála, ochotně nabídne hostům!“ šuměly háje a lesy.

„Ať je tak prostý, skromný a s málem spokojen jako my, luční kvítky! Nehýříme sice nádherou, ale vůní a zjevem potěšíme každého, kdo v souladu hledá krásu.“

„Ve vzdušné výši se vznáším nejraději k slunci blíže. Tak i jeho duše zatouží po vyšší pravdě, která nad oblaky sídlí,“ zavolal orel, král ptáků.

„Naučíme ho písniím, by tvrdou práci si jimi osladil,“ slibovali ptáci-zpěváci.

„Pomalu, vytrvale však stavíme a podiv vzbuzuje naše dílo. Bude pracovitý jako my a pilný jako naše družky včelky,“ promluvili lesní mravenci.

Než na východě se ukázal ranní červánek, snesla sem celá Příroda své dary. Na vrcholu vysoké hory ležel tu nový tvor – člověk – horal a čekal na posvěcení Páně.

Leč vtom se vplížil k němu had, syn pekel vzal na sebe tu podobu, a zasyčel mu v ucho:

„Tvůj život bude těžký jako ty balvany, které zde leží vùkol. Tvé ruce ztverdnou prací nad kámen. Tvůj soused s druhé strany, přítel můj, ti nikdy nedá pokoje a ---“ [55]

Příběhy dalších dvou částí knihy s názvy *Jak Krakonoš pečoval o své děti* a *V Krakonošově říši našich dnů* se zabývají samotnými horaly, jak žili, jak se vyvíjeli oni samotní, jejich morálka, a seznamují čtenáře s tím, jak horalové dokázali využívat různých zdrojů přírody.

„Mladý doktor Ambrož se usadil pod Černým vrchem, aby tu léčil chudáky. (...)

Brzy však začal léčiti vodou, která vytryskla o svatojánské noci pod Černým vrchem a jemu tenkrát divem zachránila žití.

Pověst o tom se šířila do kraje. Přijížděli nemocní zblízka i zdáli a doma vyprávěli o zázračné vodě pravé divy. Nepřicházeli jen prostí, ale i slavní lékaři sem posílali vznešené pány. Přicházeli i boháči, knížata i hrabata, kterým se nedostávalo toho nejvzácnějšího – zdraví.

Pro nové a nové hosty nestačily již prostické chaty dřevařů. Žádali také více pohodlí a přepychu. Proto pro ně stavěli veliké, krásné domy.

Tak vznikly Janské Lázně.“ [56]

Uvedme několik poznámek i o finále knihy. To svým způsobem vybočuje z celkového pojetí knihy, které je jasné – je to oslava hor, jejich bohatství, štědrosti a krásy, jejich pracovitých obyvatel se všemi osobními radostmi i strastmi. Jestliže mluvíme o finále, mluvíme o posledním příběhu třetí části knihy, o příběhu s názvem *O bílé kráse a strašné smrti v ní*. Po dlouhé řadě harmonicky laděných příběhů náhle zaznívá disharmonický tón v příběhu o tom, jaké nebezpečí v sobě hory skrývají a jak mohou až zahubit neopatrného člověka.

Z tohoto finále je vydělen samostatný odstavec, v kterém autorka opouští vyprávění ve *třetí osobě a obrací se ke čtenářům, na než apeluje:*

„Až dorostete a vlídný osud vám dopřeje, abyste spatřili velebné Krkonoše v bělostném rouše panenské nevinnosti, užívejte s rozvahou té božské krásy! Nepřepínejte svých sil! Poslechněte rad a napomenutí zkušených horalů a řiďte se podle nich, aby pro vás zůstala bílá pohádka zdrojem osvěžení a nestala se vám pramenem utrpení a zkázy!“ [57]

Toto finále ale není jediným ponaučením v celé knize. Je tedy třeba uvést i jiné koncovky jednotlivých příběhů, z nichž některé se svým apelem obrací na čtenáře. Například koncovka příběhu *O věrném strážci*:

„A podnes Mumlava vypráví o nedotknutelnosti hranic!

Jen usedněte o jejího vodopádu a naslouchejte! Naučí vás, jak máte stříci svou drahou vlast, nejdražší to dědictví, které celé a neztenčené musíte odevzdati příštímú pokolení.“ [58]

Jiné z koncovek obsahují i silné morální ponaučení, které je vyústěním daného příběhu. Uvedme si konec příběhu *O věčně naříkající řece*:

„Úpa spěchala rychle do Pece a učila lidi nové práci. V Temném dole vyrostly papírny, v nichž našli opět obživu. Nezbohatli tak jako horníci, spokojili se však i s málem. Zato do jejich chat se zase vrátily klid, mír, láska, pohostinnost a rodinné štěstí.“ [59]

Většina příběhů této knihy se také snaží vysvětlit etymologii názvů. To můžeme vidět například v příbězích *O věčně nařikající řece* a *O živé vodě*, které vykládají původ názvů dvou největších krkonošských řek – Labe a Úpy. O Labi se dočteme, že jeho název pochází z věty, kterou Němec radostně zašeptal, když se napil z místa, kde řeka vyvěrá - Ó Labe! Ó Labe!, přičemž die Labe v němčině znamená: občerstvení, úleva, osvěžení. Název Úpa označuje řeku, která byla dlouho uvězněna v podzemí a tam lkala a úpěla.

U některých příběhů můžeme sledovat jisté motivy, které je spojují. Už u zmíněných příběhů *O věčně nařikající řece* a *O živé vodě* to je téma řek.

Příběhy *O holčičce v modrých šatičkách a o zlé ženě* a *O sivém dědouškovi a vnučce s hnědýma očima* zase spojuje motiv osudu sirotka. Příběhy *O zázračném pramenu* a *O čarovném prášku* spojil motiv bohatství hor, vydaného Krakonošem horalovi, který se zasloužil o to, aby mu bylo zpřístupněno.

Úloha vypravěče v knize není jednoznačná. V příbězích je fyzicky nepřítomný. Je to vypravěč, který se od svých postav distancuje a usiluje o jejich objektivizující vidění.

Tento vypravěč je ale etik, a tak na mnoha místech vychovává:

„I styd' se Alši,“ káral hned sám sebe. „Vždyť to je trpící bližní. Všichni jsme lidé hříšní. Neodpustíme-li si navzájem, pak by se stala země pouští. Jen láska, láska účinná vykonává pravé divy.“ [60]

Zmiňme ještě jednu z mnoha moralit:

„Věděli, že jenom slušný turista či sportovec projde se ctí mezi vzdělanými lidmi celým světem. Takový je vítán doma i v cizině jako milý host. Neslušných se každý straní.“ [61]

V souvislosti s výchovnými momenty je třeba uvést jednu, která převažuje a je jistě reflexí dobových událostí v oblasti Čech, kde vedle sebe žila dvě etnika. Tou tendencí je hluboký patriotismus, mnohdy až militantní, ale na druhou stranu i nutící k tolerantnosti. Uvedme alespoň jeden příklad z obou antipólů:

„Potom Teutona a Germanie jako přitahování magnetickou silou stěhovali se blíže a blíže k horám Krakonošovy říše. (...) Lidé, zrození ve zdejších horách, vlídně je přijímali. Vždyť Příroda sama vstúpila jim do srdcí pohostinnost a ochotu ke všem, ať přicházeli zblízka nebo zdálky. (...) Nerozuměli jim sic, pro ně byli vždy němí či zkrátka Němci. Ale snažili se, aby se s nimi dorozuměli a pochytili od nich mnohá slova.

Ale sousedé z druhé strany se vůbec nenamáhali, aby se jim též přizpůsobili a přiblížili svou duši. Jejich laskavosti přijímali jako cosi samozřejmého a povinného. Dívali se na ně s povýšeností a pohrdali jimi za jejich důvěřivost a prostotu. (...)

Ale všeho do času. Došla trpělivost i snášenlivost domácích mírných lidí. Docházelo k hádkám a sporům.

„Zde přestává všechna pohostinnost, když cizinec chce poroučeti i vlastnímu pánu,“ říkaly děti Čechie.“ [62]

„Nikdo se zde nevyvyšoval. Družnost pojila známé i cizince v jedinou společnou rodinu sportovců. (...) I tady u stolu, kde je tak náhoda svedla, vedl se hovor dvojím jazykem. Nikoho z nich to nezaráželo. Věděli, že slušní, dobře vychovaní lidé, ba i nejlepší vlastenci hájí si neohroženě svou mateřštinu, ale nikdy netupí řeč cizí.“ [63]

Podobná tendence, tendence patriotismu můžeme najít již v samotném úvodu knihy, jehož autorem je Josef Horák:

„Na etymologickém podkladě místních jmen, na zaměstnání horalů, na darech horské přírody staví autorka své pověsti, plné prosté, čisté krásy, protože jsou posvěceny láskou a obdivem ke Krkonošům a prodchnuty vděkem jejich obyvatelům, prostým hraničářům, jimž žádná oběť nebyla a není dosti těžkou, by jí nepřinesl k zachování českosti Krkonoš.“ [64]

Vypjatá dobová atmosféra se objevuje i v autorčině věnování:

„Tuto knížku z říše Krakonošovy věnuji Vám, stateční hraničáři! Vy po staletí bedlivě a obětavě strážili jste pomezí naší vlasti. Dokud Vy budete tam pevně a neochvějně na stráži stát, potud se nemusíme bát nepřátel. Vy buďte jasným příkladem pokolením budoucím, čeho jest třeba, aby naše národní vlajka mohla hrdě vláti i v dobách zlých, kdy se blíží nebezpečí, kterému však pravý Čech vždycky odolá!“ [65]

Jak už jsme zmiňovali, byla k druhému vydání, které vyšlo již po válce v roce 1946, přidána nová, čtvrtá část. Ta dostala název *Doba práce, bojů a vítězství* a obsahovala tři kapitoly: *Konec pohádky*, *Dva Krakonošové* a *Poslední zápas a konečné vítězství*. Tato poslední část knihy se od předchozích částí výrazně liší v mnoha aspektech. Má totiž charakter jakéhosi doslovu a na rozdíl od uměleckého stylu předchozích částí se náhle objevuje směs stylu uměleckého a věcného, protože epilog sleduje vývoj Krkonoš a Podkrkonoší za první republiky. Autorka vzpomíná hlavně na osobnosti spjaté s oblastí – učitele J.Buchara, Aleše-Lyžce, J. Horáka, vykládá o hospodářském, kulturním a společenském vzestupu kraje a končí historickými událostmi konce třicátých let a let těsně poválečných.

„Jsme tu opět doma, ovšem s tím rozdílem, že jsme zde nyní sami svými pány, sví mezi svými, a nemusíme se skromně krčit anebo ustrašeně ustupovat před cizím přistěhovalým panstvem.

Dnes volně a svobodně zde zní naše písně a nikdo nám nezabrání, abychom na Vysokém Kole zapěli:

*„Čechy krásné, Čechy mé, duše má se s touhou pne
kde ty vaše hory jsou, zasnoubeny s oblohou ...“ [66]*

Text knihy Krakonoš, pán lesů a hor je spíše prostý a skromný, o to větší úspěšnosti však mohl v té době snadněji dosáhnout a to víc byl u dětského čtenáře oblíbený.

5.4 OSOBNOST JOSEFA JAHODY

Posledním, o nic méně však důležitým autorem, který své knihy vydával u Josefa Krbala a věnoval je právě dětskému čtenáři, je Josef Jahoda. Jahoda však svou tvorbou vybočuje z původního plánu J. Krbala vydávat pouze knihy s tématy Krkonoš a Podkrkonoší. Přesto, že Jahoda své knihy věnoval především horám Orlickým a Podorlicku, vyzdvihoval v nich i sílu vlastenectví. To byl důvod, proč některé jeho knihy vydával J. Krbal.

Josef Jahoda byl prozaik, básník a novinář. Narodil se 27. 1. 1872 v Německém Brodě (Havlíčkův Brod). Ve svých povídkách a románech z vesnického prostředí i ve svých historických prózách navázal na tradici žánrového realismu 19. století.

Vyrůstal v rodině krejčího, matka byla regionální spisovatelkou. Gymnázium vystudoval v rodišti, po maturitě, kterou absolvoval v roce 1891, pak vystřídal řadu zaměstnání: postupně byl podučitelem ve Velkém Zdíkově, poté prožil několik měsíců jako fráter v premonstrátském klášteře v Želivi; po skončení vojenské služby 1894 byl nejprve učitelem na obecné škole v Čáslavi, později úředníkem zdejšího cukrovaru, od 1889 do konce 1. světové války hospodařil na statku své první ženy Anny Tučkové, poté se stal osvětovým důstojníkem Čs. Armády v Čáslavi a Hradci Králové, když však v Osvětě lidu obvinil z brutálního zločinu za války v Srbsku tehdejšího rakouského a později válce českého důstojníka, byl přes protesty pokrokového tisku této funkce zproštěn; po kratším pobytu v Praze, kde byl redaktorem Lidových novin, se natrvalo přestěhoval do Polánky.

V Polánkách žil až do smrti jako spisovatel z povolání. Jahodovy první literární pokusy vznikaly již v letech středoškolských studií. První Jahodovy knížky byly sbírky tematicky a formálně odvozených veršů orientovaných k oslavě rodného kraje, ale od poezie záhy přešel k prózám, především povídkám, které se někdy co do rozsahu blíží románu.

Těmto literárním formám zůstal Jahoda věrný po celý život, naplnil jimi na 100 svazků, několik vyšlo i posmrtně, mj. romány *Balvan* (1948) a *Vdala se do hor* (1949). Jahodovy prózy jsou většinou přesně situovány na Havlíčkobrodsko a do východních Čech a jsou zabydleny nejrůznějšími obyvateli vesnic a malých měst: tuláky, podruhy, chalupníky, sedláky, kněžími, úředníky, učiteli i profesory (sbírky povídek *Duše a dušičky* 1918, *Chodáci* 1924, román *Ratejna* 1930,...)

Zvláště vesnice představuje pro Jahodu zásobu originálních typů, neznajících městskou faleš, a téměř neporušenou kolektivitu, která v sobě skrývá mravní sílu. Příběhy čerpá převážně ze života lidí, které důvěrně znal. Jeho hrdinové jsou proto charakterizováni konkrétními osobitými detaily i přesně reprodukováným jazykem.

Základní konflikt mezi postavami autor vědomě řešil většinou přímočaře, s jednoduchou psychologií a s výchovným akcentem a téměř vždy s humorem, aby to vyhovovalo lidovému čtenáři. Obdobný charakter má několik pozdních děl, historizující a vlastenecké trilogie *Havlíčkův máj* 1945, *Skřiváncí píseň* 1946, *Vlastenecká idyla* 1947 a kniha vzpomínek na studentská léta *Starý student vypravuje* 1928.

5.4.1 DÍLO JOSEFA JAHODY PRO DĚTI

„Svým dětem dejte tuto knížku a sami si ji přečtěte! Ať neupadne v zapomnění největší doba českých dějin. Jsou to pohádky – ale pravdivé. Prosté příběhy o hrozném utrpení pro víru a o dojemné lásce Bratří čtou se dnes jako pohádky. Čtěte, ať není zahlazena světlá stopa těch, kteří pro lepší příští národa dochovali charakter, nezlomený divokou protireformací a přenechali svobodnému národu jako nejcennější odkaz příklad své mravní nezkaženosti a hluboké duše.“ [67]

Takový text mohli čtenáři najít na reklamním letáku Jahodovy knihy *Husitské pohádky* (obr.25) s ilustracemi Františka Vrobela, již vydalo Krbalovo nakladatelství v roce 1934. Pro nás se v pozůstalosti bohužel zachoval už jen ručně psaný návrh pro plakát.

Knihy *Husitské pohádky* je složena z 15 jednotlivých příběhů-pohádek a jednoho příběhu úvodního, který nás uvádí do místa, kde se vyprávějí pohádky, do chudé podhorské chaloupky, a seznamuje nás s vypravěčem Zacharem, starým písmákem, jenž nás bude provázet celou knihou. Jahoda se v nich dotkl citlivého tématu historie českých zemí. Snažil se však podat vše pravdivě, nic neskrýval. Pohádky se vracejí do protestantské minulosti z podhůří severních Čech. Josef Jahoda, sám vášnivý sběratel kancionálů a postil, zde postavil v ústředí náboženského života knihy evangelia, které museli Bratři skrývat po dlouhá léta před Jezuity.

Starý písmák Zachar vypravuje události z dob pronásledování členů Jednoty bratrské dětem, jež se každý večer scházejí se svými rodiči u Zachara v chalupě, aby vyslechly tři napínavé příběhy pro ně již z dávné minulosti, z dob Husitů a husitských bojů. Jeho příběhy jsou tedy dětem upravené v formu pohádky. Ty jsou však oproštěné od typických znaků pohádek – nadpřirozených bytostí, dobrého konce, atd. Slova, která Jahoda vkládá v ústa Zachara nejsou nikterak karikovaná, přehnaná či zkreslená, vypráví pravdivě o skutečných událostech.

„Všeho se dovědí, všechno uvidí. A,“ obrací se k hochům: „Tak vy byste rádi slyšeli pohádky? Pohádka! Snad jste slyšeli všelijaké pohádky, - vypravují se ve vesnici pohádky! Ale jen tak pro ukrácení dlouhé chvíle, aby čas ušel, ale hlava je vypustí a v srdci po nich nic nezbyde. Vidíte, já vám budu vypravovat jiné pohádky. Bude to jako pohádka, ale z hlavy ji nevypustíte a v srdci vám jistě zůstane. (...)“

Budou to pohádky o Božích lidech, kteří věrní pravdě a pamětliví svého svědomí, hlásali pravé slovo Boží a z poznané pravdy nikým a ničím se nedali uchýlit! Protože jste děti, budu vám vypravovat po dětsku, v pohádkách ale samy poznáte, že moje pohádky jsou slavnou i bolestnou pravdou!“ [68]

Jedním z témat, která v knize můžeme najít, je kritika katolické církve. Jahoda zde poukazuje na to, že sami církevní hodnostáři nežili podle Desatera, že nechávali pronásledovat členy Jednoty bratrské a nutili je k chození do kostela ke zpovědi a ke kupování odpustků.

„Je to pohádka z nejtěžších dob protireformačních, kdy právem naši předkové mluvili o „římské zubřici“, ukrutné medvědici, šelmě mnoho hlav mající. Nebylo odvolání proti jezuitské zvůli, nebylo soucitu s lidmi evandělia! Byli postaveni mimo zákon a všechno proti nim bylo dovoleno. Hnali je bičem a píkou do římských kostelů, poroučeli zpovídat se knězi nepříteli a klanět se modlám, ač to Desatero zakazuje.“

Pozlacené figurky a staré kosti v dracounu platili víc, než Pán Pánů!“ [69]

Hlavním posláním této knihy je však seznámit s historií českých zemí v dobách husitských bojů a na hrdinství zdánlivě obyčejných vesnických lidiček vzbudit v mladých posluchačích plamének hrdosti na svůj národ, lásku a obdiv k slavným předkům, kteří tolik vytrpěli pro svou víru a přesvědčení. O velkém hrdinství se můžeme dočíst například v pohádce *Ruka v hrobečku*, kdy Jezuité při vyslýchání připraví dědečka samotného vypravěče o ruku, protože odmítl prozradit, kam ukryl

zapovězené knihy, knihy evangelia. Můžeme se zde dočíst i o důmyslnosti, s kterou lidé na horách schovávali knihy před Jezuity. Ta nás jistě pobaví, ale najdeme zde i zradu, již se často dočkali ti, co knihy evangelia schovávali.

„Snad ty to ani, Pultare, nevíš, jak tvůj pradědek zachránil „Perlinku“, utěšenou knihu v Berlíně tisknutou? Také se hnala římská rota do vsi, už u Rabatů se rozlízala po stavení a Pultar honem nevěděl, kam by knihu ukryl. (...) a najednou mu připadla spásná myšlenka. Do komína! Honem otevřel dvířka, knihu položil na bidýlka, na kterých udívaly se fláky masa, a střelou letěl dolů a nařizoval hospodyni: „Surové roští naklad’ na plotnu a ustavičně tím syrovým roštím top!“ Přihnali se, stavení na ruby obrátili, ale do kouřícího komína nelezli. (...)

U Rejchlů právě hospodyně válela chléb, když hnala se do vsi ta papeženská salakvarda! Kam honem s Manuálníkem a Kancionálkem? A zase ta šťastná myšlenka! Zapekla obě knížky do těsta, a katani marně slídili, marně hospodáři šlapali na nohy a dávali mu bolestné herdy pod žebra! (...)

Knížky byly dobře ukryty, ale i mezi dvanácti apoštoly, učedníky Páně našel se zrádce. A našel se i tady mezi horským lidem. Neví se, jak to těm na zámku tajně sdělil, ale jezuita se o těch pradědových knížkách dozvěděl. “ [70]

Velká cena knihy spočívá i v tom, že Jahoda nechtěl jen pobavit, ale vedl mladého čtenáře k vlastnímu přemýšlení a úsudku. Vedl čtenáře k tomu, aby i oni sami přemýšleli nad tím, jaké činy a jednání jsou či nejsou v souladu s obecně uznávanými hodnotami.

„Selicharův Pavlík šeptá: „Ale Žižka dobýval města a hrady. “

Zachar přisvědčuje:, Ano, dobýval hrady mocných pánů, kteří se drželi Říma, utiskovali poddaný lid a chtěli za českého krále Zikmunda, který lišácky přivedl Husa na hranici. Byl to boj za Husovo učení, za jeho pokojné a svobodné vyznávání. Žižka dobře poznal obmyslného Zikmunda, věděl, že se svými pány by se krvavě pomstil českému lidu a hrdinně se svými Husity ubránil se Zikmundovým hordám, ze všech konců světa sehnáním! (...)

Přitáhl se svými Husity k brodským hradbám, vojsko se úsilně pokoušelo o dobytí města, ale Zikmundovi žoldáci vzdorovali. Toho dne Husité Brodu nedobyli. A marně i druhého dne pokoušeli se o dobytí, až tu některý hejtman o své újmě provedl nepěknou věc. Vzkázal do obleženého města, že se bude mezi oběma stranami vyjednávat, aby tedy nastal klid zbraní. Brodští přistoupili a netušili úskok. (...)

Na jedné straně města obě strany za příměří zjednaného vyjednávali a na druhé straně Husité úskočně za klidu zbraní přelezli hradby, napadly nic netušícího nepřítele, uvedli ho nepřipraveného ve zmatek a pobili celou Zikmundovu posádku, město do základu zbořili.“

Všichni přítomní mlčí. Chárají, že se tu stalo cosi nepatřičného. A Zachar vážně vypravuje: „Teprve po dobytí Brodu dozvěděl se Žižka, co se stalo a jak Brod byl dobyt. Porušením čestného slova! A souvěký kronikář píše, jak Žižka se nad tím velice zarmoutil, jak mocně odmítal výmluvy, že věrolomnému králi netřeba držeti slovo. Rozlítostnil se a krutě vyčítal svým lidem, že takový skutek se přičítá nejen bojovnícké, ale i zákonu Božímu. A do smrti Žižka nepřestal žetel toho skutku a svolával pak později své Husity k Německému Brodu a vždy na svolávací listině připomínal, aby přišli tam pokání činit, kde boží bojovníci zhřešili.“ [71]

Jahoda, bývalý učitel, chtěl ve svých knihách i vychovávat, nenásilně vštěpovat svým čtenářům mravní hodnoty. Proto můžeme v mnohých pohádkách najít morální ponaučení, z nichž nejsilněji k nám asi promlouvá výzva z pohádky *Husova kazatelna*:

„Čin milosrdně, když můžeš, každému nuznému, neboť každý jest tvůj bližní, buď žid, buď pohan, kacíř neb nepřítel tvůj křesťan!“ [72]

Husitské pohádky byly jistě v době ohrožení Československé republiky vyhledávanou knihou, protože silně působila na vlastenecké citění a vzbuzovala hrdost na svou národnost.

Další Jahodova kniha určená dětem jsou *Tři mušketýři* (obr.26) s ilustracemi Věry Mužíkové. Svým názvem kniha evokuje představu chrabrých rytířů a rytířských soubojů. Z domněnky příběhu o rytířích nás však vyvede hned první kapitola. Tato kniha je psána jako dobrodružná próza ze života dětí. Setkáváme se zde s hlavními hrdiny, třemi kamarády, vesnickými hochy, Lojzou, Tondou a Vášou. Právě na jejich dobrodružné výzkumné cestě za pramenem rodné řeky Lučnice, jejich charakteru a skutcích, které během putování vykonají, chce Jahoda ukázat, že i obyčejný kluk z vesnice může mít ctnosti jako rytíř.

Kniha je rozdělena do čtyřiceti kapitol, které na sebe logicky navazují a chronologicky popisují průběh putování. Děj se odehrává ve východních Čechách. Námět knihy je typicky český, bez exotických krajín a přece je nesmírně zábavně a živě

proveden. Představa kluků o světě je značně zkreslená, obohacená o pohádkové postavy hejkadel, strašidel a princezen a o exotické fantazijní obrazy z dobrodružných knih, když za každým stromem v lese čekají tygra či lva. Krásnou ukázkou hry fantazie můžeme najít v kapitole *Zakletá princezna*. V představách o pohádkové princezně však najdeme i reálný základ - přání dostat peníze, aby nemusela maminka chodit bosa:

„Tonda namítá: „ Co budeme dělat v rozbořené chajdě? (...)

Ale Lojzovi to nedalo: „Tondo, na oko je to rozbořená chalupa, - ale ve skutečnosti to může být zakletý zámek!“

Váša vykuluje oči a Lojza je ve svém živlu: „To naše bába vypravovala, že jednou hloupý Honza šel v lese vedle rozbořené zdi, lehl si a usnul. Vtom k němu přišlo děvčátko a povídá: „Já jsem zakletá princezna, ty mě musíš osvobodit!“ A hned mu také řekla, aby ji políbil a odnesl ke studánce, kde se mu najednou probudila jako krásná princezna a ze zdi stal se zlatý zámek, kde všechno bylo prostřeno k jídlu, a milý Honza jedl pořád tři dni a tři noci.“ (...)

Lojza fantazíruje: „Kdyby se nám podařilo vysvobodit zakletou princeznu, to bych za to od ní nic nechtěl, než pytel dukátů, aby si naše máma mohla koupit botky do kostela a pěknou sukni!“ [73]

Jahoda používá motivy z reálného světa a těmito motivy vychovává. Své hrdiny pouští do světa bez jídla a peněz. Nechává je vydělávat si na jídlo těžkou fyzickou prací, aby poznali hodnotu lidské práce a hodnotu peněz. Během svého putování se setkávají s dobrými lidmi, ale i s podvodníky, lháři, zloději a pytláky. Jahoda ale vždy klade důraz slušnost a na čistotu svého jednání. Jako důkaz si uveďme ukázkou z příběhu *Opět tři kudly*.

„Kluci ztichli. Chvilku leželi a pak se dívali na podivuhodný nález, čekali, že někdo se objeví u balíku, kam si ho na chvíli zastrčil. (...)

Klukovská zvědavost zvítězila. Lojza rozvazuje uzel, a z balíku padají roztodivné věci!

S kusem šunky vypadly pěkné, ženské botky, pak dva, jako stříbrné, svícny, vedle nichž ležela láhev malinové šťávy. Pod ní ležela hedvábná vesta, stříbrné hodinky s řetízem a kus salámu. (...)

A Váša má hned nápad: „A když to nikoho není, když je to ukradeno, aspoň bychom se k snídani mohli vzít kousek šunky nebo salámu! Mně hlad kroutí žaludkem, až se pode mnou třesou kolena -!“ (...)

Ale v tom v Tondovi zvítězil smysl pro dobro. Pevně řekl: „My se toho nesmíme dotknout, to bychom byli spoluzloději, a snad horší než ten, který to ukradl! (...) A teď se honem vraťme do městečka a policajtům oznámíme, co jsme našli!“ [74]

V celé knize převládá neosobní věcný vztah vypravěče k hrdinovi. V příbězích je fyzicky nepřítomný, od svého hrdiny se distancuje a do děje nijak nezasahuje. Živými dialogy, kterých hojně užívá, umožňuje čtenářům, aby se s postavami sblížili, aby s nimi intenzivněji prožívali jejich osudy a aby nad dějem sami přemýšleli. Místo, kde je i čtenář nucen přemýšlet nad správností své volby, je například v kapitole *Váša v železech*. Kluci jsou hladoví a narazí na kamennou boudu s nápisem „Cizím se vstup zakazuje“:

„Co by to tam mohlo být?“ kroutí hlavou Váša, a zvědavý Lojza se škaredí: „Proč bych tady v pustině nesměl se podívat do skály? Co by tam mohlo být? (...) A možná, že je tam něco k snědku, a to ani největší lakomec hladovým klukům neodmítne kousek chleba!“

„Nechod' dovnitř,“ důrazně radí Tonda. „Najednou se někdo objeví, chytí nás a namlátí nám, že jsme tam šli proti napsanému zákazu!“

I Lojza trochu uznává, ale neustupuje: „Abys věděl, já půjdu dovnitř, jen se podívám, proč se tam vstup zakazuje, a hned přijdu nazpátek!“ [75]

V tuto chvíli se znovu objevuje Jahodův výchovný cit a Váša je za svou zvědavost potrestán:

„Jde, ale najednou je z dutiny slyšet pronikavý jekot a Vášovo zoufalé volání: „Pomóóóc! Pomóóóc!“

Oba kluci se lekli, ale Tonda směle vkročil do otvoru, a v příšeří dutiny vidí Vášu zdvihat ruce a křičet ze všech sil. (...)

„Mě něco drží za nohu -,“ úpí Váša. „Nějaká tlama zubatá mě chytla za nohu a nechce mě pustit -!“

Tonda honem škrtá sirkou, - svítí si na Vášovu nohu, - nebesa! Váša se chytí do nastražených želez!“ [76]

V souvislosti s výchovnými tendencemi je třeba uvést i jednu z dalších, která je i dnes velmi aktuální. Tou tendencí je pomáhat slabšímu a zdůraznění síly spolupráce.

V kapitole s příznačným názvem *Na pomoc slabému!* Jahoda na čtenáře silně působí a vzbuzuje až soucit.

„Hned na první pohled poznali, že vesnice má také výkvět svých kluků, před kostelem jich několik skákalo, běhalo a pokřikovalo, - ale naše kluky zarazilo, že jeden z kluků stál opodál opřen o lípu a zdálo se, že pláče.

A také se našim klukům zdálo, že ti druzí kluci neustále na osamělého kluka pokřikují a někdy i hrozí pěstí. (...)

Mimoděk se naši kluci přiloudali blíže a pak dobře slyšeli, jak několik vesnických kluků křičí na toho o lípu opřeného: „Ty si jdi do své zlodějské pazdery a nemíchej se mezi nás -! (...) Tvůj táta je zloděj, byl zavřený, že ukradl v panském lese souš, a jak ty se opovažuješ jít mezi nás-! (...) A tak se pakuj do pazdery, nebo ti nařežeme!“ (...)

Naši kluci pozorují, že na jednoho jich jde šest, že se hoch nemůže ubránit, ačkoliv je zády opřen o lípu, a jak šest kluků začíná do pazderňáckého kluka bušit pěstmi, beze slova, jakoby se umluvili, ženou se k lípě a statečně se dávají do násilných kluků.“ [77]

Jahoda zde tak výborně podal typ zdravého, silného a odvážného, ale přesto skromného českého hochu, který se nezdráhá nasadit svůj vlastní život pro záchranu druhého. To nám napínavě vyličí kapitola *Děvče s kozou*, kde kluci zachrání malé děvčátko před utopením. Přestože jsou na svůj čin náležitě pyšní, jakoukoliv odměnu odmítají.

„Starosta přišel ke klukům s hrstí papírových peněz, rozdělil je na tři hromádky a řekl: „Berte, hoši, abyste měli na cestu!“

Lojza vyvalil oči a koktal: „Začpak ty peníze?“

„Že jste mi zachránili dceru před utopením!“ vysvětluje starosta. (...)

Tonda přistoupil ke stolu, shrnul tři hromádky peněz a vrátil je starostovi: „To my za nic na světě nevezmeme, vemte si to nazpátek. Vytáhnout někoho z Lučnice pro nás nic není, to by byla hanba, abychom si za to dali platit!“ [78]

Přesto, že kniha *Tři mušketýři* byla napsána v roce 1945, můžeme ji i dnes doporučit mladým čtenářům. I pro dnešní začínající čtenáře by byla jistě poutavá a pro svou výchovnou stránku by byla přínosem.

Regionalistika je zajímavým vědním odvětvím, které si mnozí lidé oblíbili i jako svého koníčka. Regionální literatura je proto také spíše oblastí zájmu než souvislého vědeckého bádání. Stejně tak dnes stojí na okraji čtenářského zájmu především u mládeže.

I knihy z Krbalova nakladatelství dnes již nepatří mezi vyhledávané knihy. Je to i z toho důvodu, že jsou v knihovnách méně dostupné. Hlavním důvodem je však to, že Josef Krbal vydával své knihy především proto, aby v lidech vzbudil lásku a hrdost k rodné zemi. Cítil to jako svou povinnost.

V českých zemích nikdy nebyla nouze o dobré literáty, zato dobrých nakladatelů mnoho nebylo. Spisovatelé a básníci hledali porozumění především u velkoobchodníků. Ti však nejvíce ze všeho počítali s velkým ziskem. Umělecké a společenské hodnoty tak často musely ustoupit oblibě módních braků. Vydávání knih bylo tedy tehdy všeobecně velmi složité a nakladatelé se často potýkali s finančními problémy. Josef Krbal však věděl, že kniha může také pomáhat v boji proti národnostnímu útlaku. Věděl, že právě lidé na horách knihy vždy ctili, milovali a potřebovali.

Krkonoše a Podkrkonoší bylo vždy krajem velkých národnostních a sociálních rozporů. Směrem do hor tyto rozpory ještě narůstaly. V dobách, kdy bylo Československo okupováno Němci a český jazyk byl slyšen stále méně a s menší odvahou, se lidé přirozeně mnohem více upínali na vše, co bylo ryze české. Proto byla i po Krbalových knihách velká poptávka. Přinášely totiž čistou češtinu a typicky česká témata, kde byla na obyčejných horských lidech ukázána odvaha, statečnost a láska k vlasti.

I dnes, po více než padesáti letech, nejsou některé otázky českoněmeckých vztahů zcela vyřešené a často bývají podnětem horlivých debat. Necítíme však již Německo jako svého nepřítele a přečteme-li si pak knihy z Krbalova nakladatelství, nemůžeme zcela docenit jejich hodnotu pro tehdejšího čtenáře. Míra vlastenectví zde na nás dnes často působí až přehnaně. Josef Krbal se tak ale jistě zapřičinil o duševní podporu krkonošského horala. Svými knihami, přednáškami, divadelními představeními a besedami pomohl také ke vzdělání prostého lidu.

Při čtení jeho knih cítíme vůni Krkonoš a jejich lesů, slyšíme šumění horského potůčku a společně s jejich autory nahlížíme do tajemných zákoutí lidských srdcí. Díla těchto autorů jsou mimo jiné o přátelství a o vzájemné pomoci ve chvílích nouze.

Tato témata jsou pojata nadčasově. I dnešní čtenář je díky živým dialogům a napínavým zápletkám zapojen do děje společně s hlavními hrdiny.

Sílu a hodnotu práce Josefa Krbala podtrhává i vydání Horákových Krkonošských koled, kde je sebrána většina koled, které pocházejí z Krkonoš a Podkrkonoší. Kdyby nebylo autora Horáka a nakladatele Krbala, snad by tyto koledy byly navždy zapomenuty a my bychom je ani neznali.

Dnes bohužel snad ani plně nedoceníme předsevzetí Josefa Krbala zříditi v pohraničí první české nakladatelství. Nemělo by však zůstat zapomenuto, kolik odříkání, námahy, vlasteneckého nadšení i poctivé práce pro českou věc se dodnes skrývá za drobným písmem vytištěným nápisem „Nakladatel Josef Krbal, knihkupec a nakladatel Vrchlabí“.

- [1] Vlašín, Š.: Slovník literární teorie. Praha, Československý spisovatel 1984, s.312-313
- [2] Krbal, J.: Vzpomínky z mého života. Strojopis rozhlasového projevu
- [3] Krbal, J.: Vzpomínky z mého života. Strojopis rozhlasového projevu
- [4] Korespondence. Těl. jednota Sokol v Horní Branné J. Krbalovi. Dopis. Ze dne 15.1.1935 Strojopis
- [5] Krkonošský obzor, č.18, 3.5.1935
- [6] Korespondence. Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky J. Krbalovi. Dopis. Ze dne 13. června 1927. Strojopis
- [7] Korespondence. Sylva Thelenová J. Krbalovi. Dopis. Ze dne 13. 11. 1946, Praha. Originál
- [8] Oběžník Okresního osvětového sboru v Nové Pace. Ze dne 24. 10. 1931
- [9] Korespondence. J. Krbal T.G.Masarykovi. Dopis. Zde dne 22. 12. 1936, Vrchlabí. Originál
- [10] Krbal, J.: Pohraniční zpravodaj Jednota. Ze dne 22. listopadu 1947
- [11] Korespondence. Fr. Sekanina J. Krbalovi. Pohlednice. Ze dne 2. II. 1946, Praha. Originál
- [12] Korespondence. Otakar Charvat J. Krbalovi. Dopis. Ze dne 12. 4. 1946, Nebraska. Strojopis
- [13] Krbal, J. Okresnímu národnímu výboru ve Vrchlabí. Dopis. Ze dne 28.5.1945, Vrchlabí. Strojopis
- [14] Korespondence. Uč. Janata. Dopis. Ze dne 3.3.1947, Stromkovice. Originál
- [15] Krbal, J.: Vzpomínky z mého života. Strojopis rozhlasového projevu
- [16] Krbal, J.: Založení družstva. Dopis. Ze dne 6.12.1947, Strojopis
- [17] Krkonošské nakladatelské družstvo Vrchlabí Okresnímu výboru v Hořicích a ve Dvoře Králové nad Labem. Dopis. Ze dne 18. července 1949, Strojopis
- [18] Doklady o zániku nakladatelství. Přejímací dopis. Z roku 1949. Strojopis
- [19] Flégl, E.: Ze zapadlých vlastenců odešel jeden z posledních. Zde dne 18.5.1957. Strojopis článku
- [20] Mečíř, B.: Na přítele Josefa Šíra vzpomíná. Hraničář, roč.XIII, 1934
- [21] Panýr, J.: Hrst vzpomínek na Josefa Šíra. Beseda, roč.VI, č.19-20, s.273-274, č. 21-24, s.313-315
- [22] Korespondence. Josef Šír. Dopis. Ze dne 23.7.1889, Roztoky u Jilemnice. Originál

- [23] Korespondence. Josef Šír. Dopis. Ze dne 8.1.1920. Strojopis
- [24] Korespondence. Josef Šír zeťovi Josefu Panýrovi. Dopis. Z roku 1906. Originál
- [25] Krbal, J.: Úvod. In: V horské škole. Vrchlabí 1934
- [26] Kasal, V.:“ Předmluva.In: V horské škole. Vrchlabí 1934
- [27] Šír, J.: Otázka. In: Hory za války. Vrchlabí 1945, s.234
- [28] Šír, J.:Čepice.In: V horské škole. Vrchlabí 1934, s.42-43
- [29] Šír, J.:Boty.In: V horské škole. Vrchlabí 1934, s.50-51
- [30] Šír, J.: Účel života.In: Hory za války. Vrchlabí 1945,s.153
- [31] Šír, J.: Rodná zem.Rukopis
- [32] Šír, J.: Řeč.In. V horské škole. Vrchlabí 1934, s.81-82
- [33] Šír, J.: Slepý žák. V horské škole. Vrchlabí 1934, s.33-34
- [34] Horák, J.: Vzpomínková črta. Rukopis
- [35] Horák, J.: Vzpomínková črta. Rukopis
- [36] Horák, J.: Šebestová, L. - Krakonoš, pán lesů a hor. Předmluva. Krbalovo nakladatelství Vrchlabí 1937, str.10
- [37] Horák, J.: Vzpomínková črta. Rukopis
- [38] Novinový článek. Neurčeno. Ze dne 20.12.1939
- [39] A.Z.: Horákovy koledy rozebrány. Novinový článek. Ze dne 28.1.1940
- [40] J. Horákův fond, archiv Staré Hradý: Přepis rozhlasového pořadu z roku 1966.
Strojopis
- [41] Horák, J.: Máte-li co, poneste; Z Benecka. Krkonošské koledy 1.díl
- [42] Horák, J.: Poslechněte dále; Ze Sklenařic. Krkonošské koledy 1. díl
- [43] Horák, J.: Vzhůru, pacholátka, vzhůru vstávejte; Z Martinic Krkonošské koledy 1. díl
- [44] Horák, J.: To jsem si dnes; Z Roudnice u Křížlic. Krkonošské koledy 2.díl
- [45] Horák, J.: Bodejž se bába zkrunčila, z Vysokého nad Jizerou. Krkonošské koledy 1. díl
- [46] Horák, J.: Máte-li co, poneste; Z Benecka. Krkonošské koledy 2. díl
- [47] Horák, J.: Starej Havlík vymazuje ten Širokém vůz; Ze Studence. Krkonošské koledy 1. díl)
- [48] Horák, J.: Nastal nám den veliký; Z Bratrouchova. Krkonošské koledy 2. díl
- [49] Horák, J.: Štědrý ráno se přibližuj;; Z Benecka. Krkonošské koledy 1. díl
- [50] Horák, J.: Poslechněte, co se stalo na horách; Z Víchové nad Jizerou. Krkonošské koledy 2.díl

- [51] Horák, J.: Nastal nám den veselý; Ze Sklenařic. Krkonošské koledy 1.díl
- [52] Korespondence. L. Šebestová J. Krbalovi. Dopis. Ze dne 17. 5. 1937, Praha.
Originál
- [53] Šebestová, L.: Krakonoš, pán lesů a hor. s.13
- [54] Šebestová, L.: O věčně nařikající řece. Krakonoš, pán lesů a hor, s.39
- [55] Šebestová, L.: Jak příroda stvořila prvního horala. Krakonoš, pán lesů a hor, s.31-32
- [56] Šebestová, L.: O zázračném pramenu. Krakonoš, pán lesů a hor, s.87-88
- [57] Šebestová, L.: O bílé kráse a strašlivé smrti. Krakonoš, pán lesů a hor, s.114
- [58] Šebestová, L.: O věrném strážci. Krakonoš, pán lesů a hor, s.60
- [59] Šebestová, L.: O věčně nařikající řece. Krakonoš, pán lesů a hor, s.40
- [60] Šebestová, L.: O živé vodě. Krakonoš, pán lesů a hor, s.73
- [61] Šebestová, L.: O bílé kráse a strašlivé smrti. Krakonoš, pán lesů a hor, s.108
- [62] Šebestová, L.: O věrném strážci. Krakonoš, pán lesů a hor, s.56-57
- [63] Šebestová, L.: O bílé kráse a strašlivé smrti. Krakonoš, pán lesů a hor, s.108-109
- [64] Horák, J.: Úvodem. Krakonoš, pán lesů a hor, s.10
- [65] Šebestová, L.: Předmluva. Krakonoš, pán lesů a hor, s.7
- [66] Šebestová, L.: Poslední zápas a konečné vítězství. Krakonoš, pán lesů a hor, s.133
- [67] Krbal, J.: Reklama knihy. Rukopis
- [68] Jahoda, J.: Člověk boží. Husitské pohádky, s.10-11
- [69] Jahoda, J.: Hořec a Krevník. Husitské pohádky, s.61
- [70] Jahoda, J.: Ruka v hrobečku. Husitské pohádky, s.24-27
- [71] Jahoda, J.: Husův mstitel. Husitské pohádky, s.44-45
- [72] Jahoda, J.: Husova kazatelna. Husitské pohádky, s.40
- [73] Jahoda, J.: Zakletá princezna. Tři mušketýři, s.20
- [74] Jahoda, J.: Opět tři kudly. Tři mušketýři, s.117-118
- [75] Jahoda, J.: Váša v železech. Tři mušketýři, s.134
- [76] Jahoda, J.: Váša v železech. Tři mušketýři, s.135
- [77] Jahoda, J.: Na pomoc slabému!. Tři mušketýři, s.126-128
- [78] Jahoda, J.: Zakletý zámek. Tři mušketýři, s.84

- Blümllová, D.: Příběh „darovnictví“ krkonošského učitele Josefa Horáka. Z českého ráje a Podkrkonoší. Sv.10. 1997
- Časopis Krkonoše roč.8, 2001
- Hauschwitzová, A.: Josef Šír (diplomová práce), VŠP Praha 1995
- Horák, J.: Krkonošské koledy. Lázně Bělohrad, Krbalovo nakladatelství 1939
- Horské prameny roč.1, 1937-1938
- Jahoda, J.: Tři mušketýři. Vrchlabí, Krbalovo nakladatelství 1945
- Jahoda, J.: Husitské pohádky. Vrchlabí, Krbalovo nakladatelství 1934
- Kolektiv autorů: Slovník českých spisovatelů. Nakladatelství LIBRI, Praha 2000
- Koudelková, E.: Krakonoš v literatuře pro děti. Čtení o Krakonošovi. Liberec 2002
- Krbal, J.: Vzpomínky z mého života. Archiv Staré Hrady
- Krbal, J.: Pozůstalost – rukopisy, novinové výstřižky, fotografie, korespondence (originály v muzeu ve Vrchlabí, v literárním archivu ve Starých Hradech, v archivu v Semilech)
- Sborník příspěvků: Práce zahání démony. Nakladatelství Bor, Liberec 2003
- Šebestová, L.: Krakonoš, pán lesů a hor. Vrchlabí, Krbalovo nakladatelství 1948
- Šír, J.: V horské škole. Vrchlabí, Krbalovo nakladatelství 1934
- Vlašín, Š.: Slovník literární teorie. Praha, Československý spisovatel 1984

9 PŘÍLOHY – OBRAZOVÁ DOKUMENTACE

1 Josef Krbal s manželkou Františkou

2 Josef Krbal, František Jílek-Oberpfalcer s manželkou při slavnostním odhalení
pamětní desky Šira

- 3 Ochotnické představení Naši furianti v přírodě v Kunčicích nad Labem

- 4 Ochotnické představení Naši furianti v přírodě v Kunčicích nad Labem

5 Ochotnické představení Naši furianti v přírodě v Kunčicích nad Labem

15. 1. 1935

SOKOLSKÁ ŽUPA KRKONOŠSKÁ KŘIŠTOFA HARANTA Z POLŽIC. - OKRESK VRCHLABSKÝ

TĚL. JEDNOTA SOKOL V HORNÍ BRANNÉ

Nocelehárna pro muže i ženy. - Vhodné východiště pro lyžařské tury do východních Krkonoš. - Za necelé dvě hodiny na vrcholu Žaléh nejpočetnější výstup na Benecko a Žalý. - Zastávka dráhy Stará Paka-Trutnov, autobusová linka Jilemnice-Vrchlabí. - Vhodné tereny pro začátečníky, vhodní evičteli k dispozici. - Nadm. výška cca 500 m. - Veškeré informace stran ubytování i v soukromí u lyžařského odboru

Č. j. 5/1935

V Horní Branné dne 5. ledna 1935

Vážený bratře!

Podepsaná jednota upomíná Vás nejvážněji aťhy
za laskavost a námahu, s kterou si pomáhá nám abstrah
a neustálými péčemi svého Zela Hrabala k uspořádání všem
přímě v sokolovně v Horní Branné.

Děkujeme, že jste přišel nám i nadále pomáhat,
a zasloužíte se se sdělováním
Předem!

Předem
jedenáct

Tělocvičná jednota
"SOKOL"
v HORNÍ BRANNÉ.

Drozd státní

Hrabal

zařídil Hrabal osobně

Divadlo v Hartě.

sehraje

v neděli dne 13. března 1927 v sále p. Fr. Havla

NA OSLAVU

narozenin pana presidenta Masaryka

Na Valdštejnské ŠACHTĚ

Začátek přesně v 8 h. več.

Obvyklé ceny míst.

Předprodej lístků v české škole v Kunčicích n. Lb.

Kouření v sále policejné zakázáno!

Školní mládež nemá přístupu!

Knihovna J. A. Krejčí a Nové Páze.

8 Kráček s prodejem knih a Josef Krbal, Vrchlabí

P. T.

Motto: Kdyby naše úspěchy zevnější byly nevim jaké, kdyby kolem nás spiklo se nepřátel jako rozduřených vln kolem osamotněle lo-dice v širém moři, pokud v rukou našich kniha dobrá, česká kniha, potud veslo naše nejpevnější.
V. B. Trebizský.

Dovoluji si tímto prositi všechny činitele české veřejnosti v našem kraji o všemožnou podporu **nového hraničářského** podniku ve Vrchlabí.

**První české
KNIHKUPECTVÍ
a papírnictví
ve Vrchlabí (u nádraží)
které zřizují dnem 15. prosince 1927 po důkladné a
namáhavé přípravě a ovšem i se značnou
finanční obětí.**

Důvěřuji pevně v porozumění všech významných a vlivných činitelů českého hnutí v krkonošském i podkrkonošském kraji, že **nenechají nový podnik padnouti**, nýbrž že jej budou **všemožně podporovati** objednávkami pro jednoty a spolky obranné a vlastenecké, jakož i zakázkami soukromými.

Navštivte, prosím, moje knihkupectví a seznáte, že je vedeno v úplném souhlase se svým posláním i s požadavky doby. **Přesvědčte se**, že jsem schopen vyhověti každému přání P. T. spolků i jednotlivců a svěřte mi dodávky knih. Se „Svazem čsl. knihkupců“ jsem ve stálém spojení **a týž slibil mi**, jakožto svému členu v ohrožené posici, že mi bude **nápomocen radou a morální podporou**. Nezbytné podpory hmotné dožadují se od české veřejnosti a zvláště od Vás, a prosím objednávejte a kupujte jen u

**prvního českého hraničářského knihkupectví
ve Vrchlabí (u nádraží).**

S projevem úcty knihkupec

Josef Krbal,

Divadelní jednota „Šír“ ve Vrchlabí

pořádá pod ochranou Okresní a místní osvětové
rady 13. dubna 1946 o 20. h. v sále Sokolovny

Šírov literární večer

O životě a literární tvorbě krkonošského spisovatele
promluví vynikající znalec Šírova díla

**docent Karlovy university PhDr. Fr. Jilek-
Oberpfalcer, velký přítel a propagátor
Krkonoš**

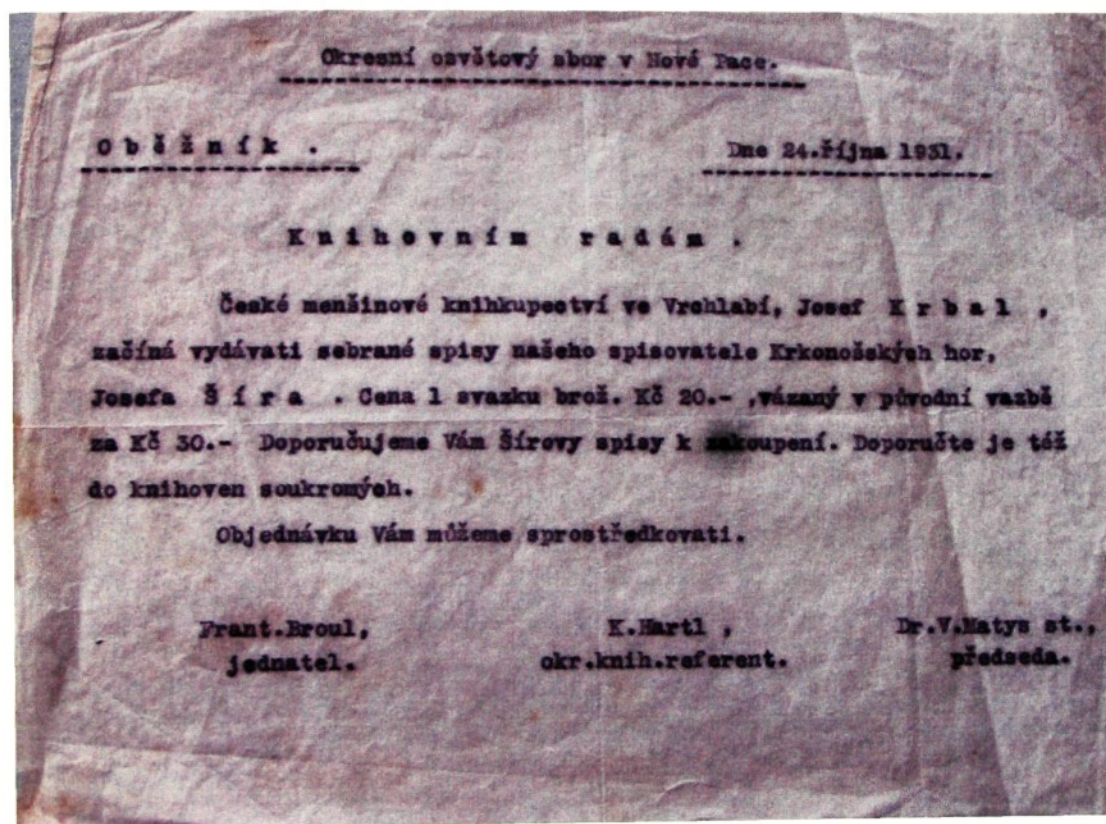

Zhodnocením Šírova díla tlumočeným ústy vynika-
jícího jazykozpytce dostává se vrchlabské veřejnosti
vzácné příležitosti seznámiti se s duší horského kraje,
svérázným nářečím našich hor a sociálními poměry
krkonošského lidu

**Přednáška bude doplněna ukázkami Šírovy literární
a dramatické tvorby**

„Lípa“, Vrchlabí

Vrchlabí 22. prosince 1936.

Slovník pane prezidenta!

V nejhlubší úctě podepsaný dovoluji si Vám,
slovník pane prezidenta, zaslati jako uctivý pozdrav k
mstávajícím vancím svátkům sv. Václava.

Spisovatel Jos. Št. byl učitelem na horských školách
jihozápadního školního okresu a svou vzácnou učitelskou
i mnohostolní veřejnou činností pracoval pro lepší příst
chudých lokalit a poskytovou a vlastnickou výchovu svých
žáků i spolupracovníků připravoval zejména práci pro naši
samostatnost a soběstačnost.

V svých pracích věrně vyličil život těžkopádských
lokalit a zachytil v hodném duševním svědění lidové mlhy
který poté po roce mizí.

V nejhlubší úctě podepsaný menšinářský nakladatel
uložil si za životní úkol podat českému čtenářstvu
celého Št. a byl by šťasten, kdyby se, slovník pane prezidenta,
blahovolně přijal sv. Václava, jako důkaz jeho největší
úcty k Vašim nezměnným zásluhám.

V nejhlubší úctě
Josef Krbal

**Rodičovské sdružení s místní osvětovou komisí
pod záštitou m. skupiny Nár. souručenství ve St. Pace
pořádá**

v neděli dne 3. prosince 1939 ve školní tělocvičně

PŘEDVÁNOČNÍ VÝSTAVU ČESKÉ KNIHY

pro Starou Paku a okolí.

PORAD:

Dopoledne prohlídka knih.

Odpoledne: 1. Odborný výklad o knihách. Podá spisovatel

J. Nais-Týnecký.

2. Odborný výklad o vánočních koledách.

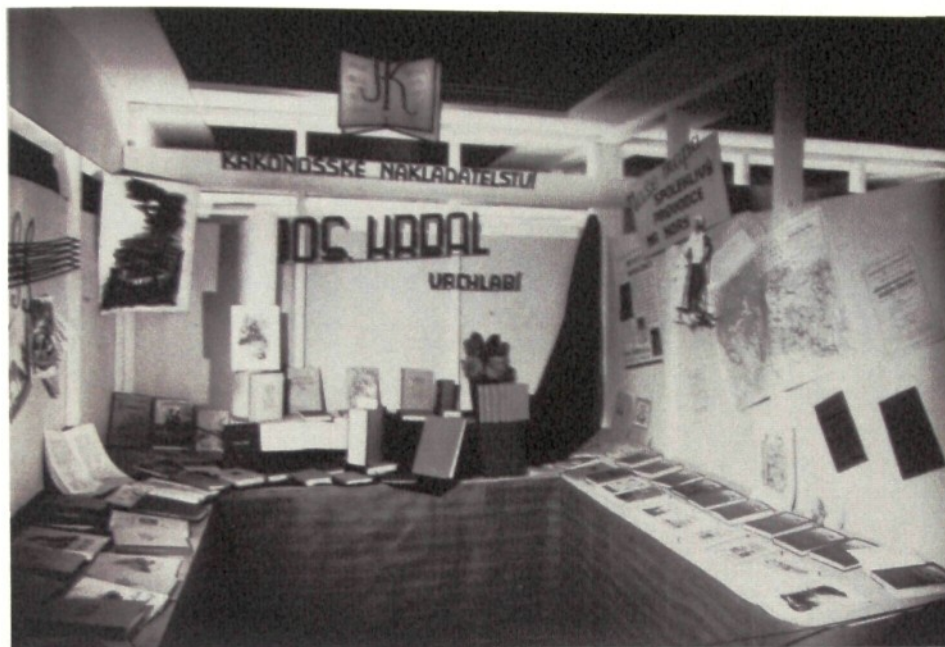
Podá říd. učitel v. v. Josef Horák.

3. Podpisování knih.

Otevření výstavy v 8 hodin dopoledne. Vstup volný.

O hejnou účast prosí Přípravný výbor.

15 Výstava knih na Pecce

16 Výstava knih na Pecce

Stromkovice 3.3.1947

Stromkovice 3.3.47

Čestný pan,

pan J. Hebal
nabl. a knihkupec
ve Vrchlabí

Jméno naší obce i škola vyvěšují Vám
někdy poděkování za dar, který jste nám poslal.
Přelíná nás, ale klavír naší děti. Děkuji radost, kterou
jste způsobil, buďte Vám malou odměnou.

Děkuje a pozdraví

Janata

Titl.

Místní
ve Vrchlabí dne 1. XII. 1947
Doslo: - 6. XII. 1947
C. 16-76/9-47
Příloha:

Založení Krbalova nakladatelského družstva ve Vrchlabí.

Za souhlasu ministerstva informací a na doporučení Všeobecného družstevního svazu, přistupujeme k založení Krbalova nakladatelského družstva ve Vrchlabí, které bude střediskem kulturního života našeho krkonošského kraje.

Členy družstva budou Okresní národní výbory, Místní národní výbory, krajské a okresní osvětové rady, spisovatelé a výtvarní umělci, kulturní pracovníci, knihkupci a kulturní organizace. To jest zárukou, že činnost družstva bude směřovati jediné k rozkvětu kulturních hodnot a pokladů našeho kraje a všichni kulturní činovníci budou konečně mít možnost uplatnit plody své práce a přinášeti iniciativu ve vlastním regionálním podniku, který jest budován pro jejich spolupráci.

Není krásnější cesty k rozkvětu národa než ta, kterou sledují kulturní pracovníci a kterou se bude ubírat i tvořící se družstvo.

Podkrkonoší dáváme založením družstva pevný základ a širokou možnost k netušenému rozmachu veškeré kulturní činnosti.

Členské podíly budou činit pravděpodobně - Kčs 1.000.--.

Věříme, že se rádi zúčastníte tohoto krásného a radostného podnikání a že svou prací přispějete ke zdaru společného díla s tak ušlechtilým cílem.

Příhlášky zašlete do 15. prosince 1947 na adresu předsedy.

Předseda
Okresního národního výboru:

Josef Čermák v.r.

Předseda
Přípravného výboru:

Josef Krbal
Vrchlabí 161.

Dr. J. Krbal
zpr. p. řed. Národn.

Zalem a bolestí zdrcení oznamujeme všem přátelům a známým bolestnou zvěst, že odešel od nás navždy náš vroucně milovaný a starostlivý manžel, tatínek, tchán a dědeček, pan

JOSEF KRBAL,

vedoucí prodejny Kniha, n. p.

Zesnul tiše ve čtvrtek dne 17. května 1957 v 16,15 hod. ve věku 66 let.

S naším drahým tatínkem se rozloučíme

v pondělí dne 20. května 1957 o půl 10. hodině dopolední

v kapli ve Vrchlabí, odkud bude převezen ke zpopelnění.

Kremace v Semilech se koná téhož dne ve 14.30 hod. v obřadní síni městského krematoria.

Ve Vrchlabí dne 18. května 1957.

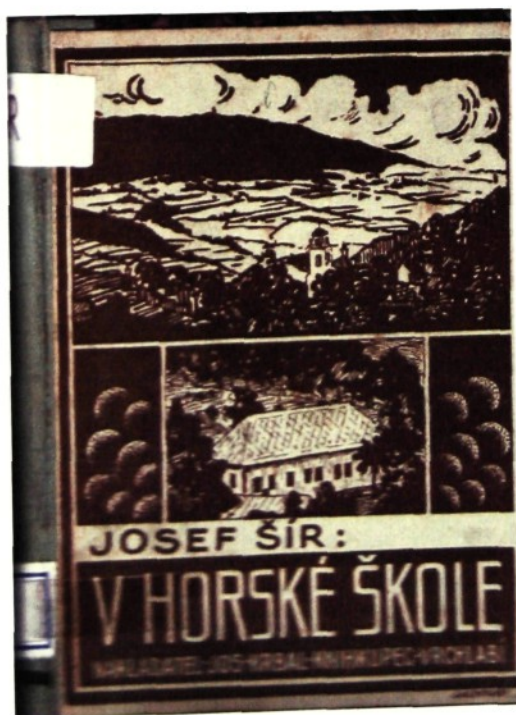
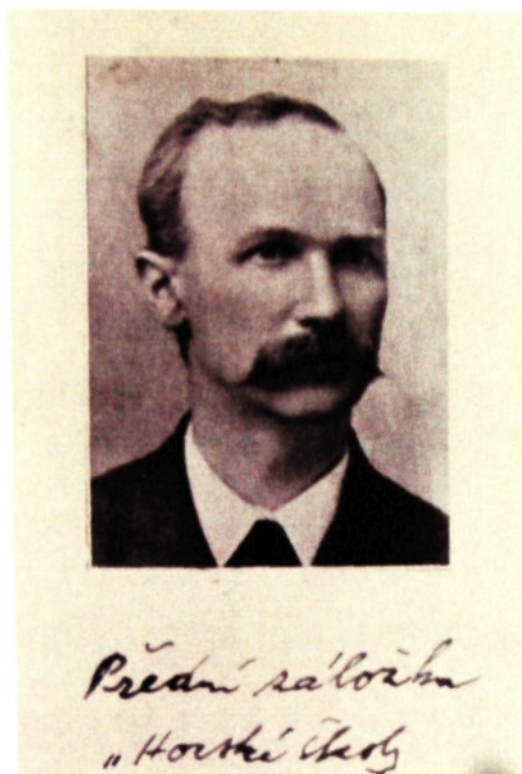
Za veškeré příbuzenstvo:

Františka Krbalová,
manželka

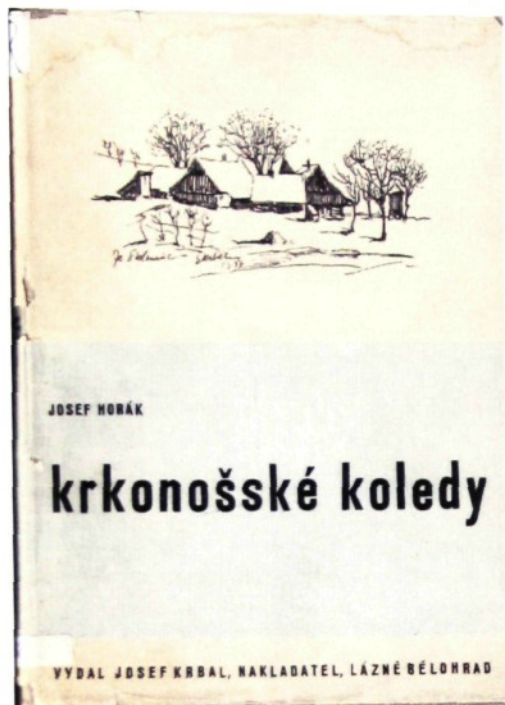
Oldřich Hlavatý,
zeť

Růžena Hlavatá,
dcera

Oldřich, Standa a Jirka,
vnuci

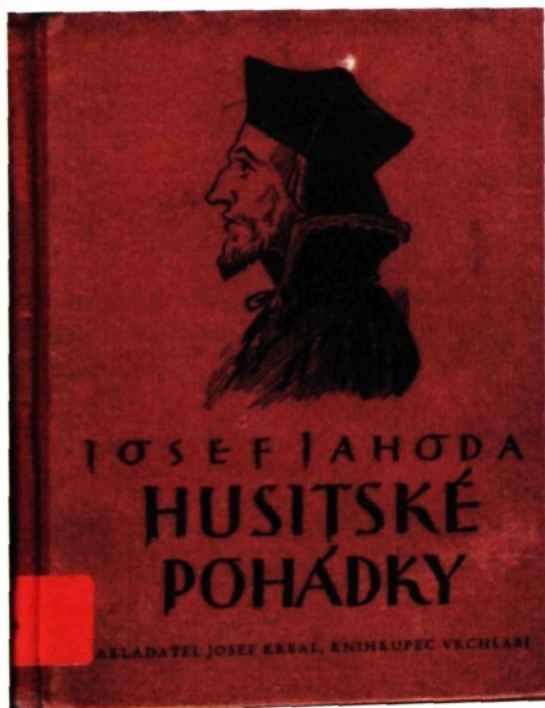
23 Přebal knihy *Krkonošské koledy*

24 Přebal knihy *Krakonoš, pán lesů a hor*

25 Přebal knihy *Husitské pohádky*

26 Přebal knihy *Tři mušketýři*

- 1 Josef Krbal s manželkou
- 2 Josef Krbal, František Jílek-Oberpfalcer s manželkou při slavnostním odhalení pamětní desky Šíra
- 3 Ochotnické představení Naši furianti v přírodě v Kunčicích nad Labem
- 4 Ochotnické představení Naši furianti v přírodě v Kunčicích nad Labem
- 5 Ochotnické představení Naši furianti v přírodě v Kunčicích nad Labem
- 6 Těl. jednota Sokol v Horní Branné J. Krbalovi. Dopis. Ze dne 15.1.1935
- 7 Plakát zvoucí k představení Na Valdštejnské šachtě 13. března 1927
- 8 Krámek s prodejem knih a Josef Krbal, Vrchlabí
- 9 Reklama Krbalova knihkupectví a papírnictví
- 10 Pozvánka na literární přednášku
- 11 Josef Krbal se zaměstnanci v průčelí prodejny
- 12 Oběžník osvětového sboru v Nové Pace
- 13 J. Krbal T.G.Masarykovi. Dopis. Zde dne 22. 12. 1936, Vrchlabí
- 14 Pozvánka na předvánoční výstavu knih
- 15 Výstava knih na Pecce
- 16 Výstava knih na Pecce
- 17 Podrobná mapa zimních cest, 1938
- 18 Uč. Janata. Dopis. Ze dne 3.3.1947, Stromkovice
- 19 Krbal, J.: Založení družstva. Dokument. Ze dne 6.12.1947
- 20 Oznámení o úmrtí
- 21 Podobizna Josefa Šíra
- 22 Přebal knihy *V horské škole*
- 23 Přebal knihy *Krkonošské koledy*
- 24 Přebal knihy *Krkonoš, pán lesů a hor*
- 25 Přebal knihy *Husitské pohádky*
- 26 Přebal knihy *Tři mušketyři*